

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. Protokoll nr. 324 (22)

1926. a.

II Riigikogu koosolek 18. veebruaril 1926. a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 90 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **K. Einbund**, haridusminister **J. Lattik**, põllutöominister **H. Laretei**, tööhoolekandeminister **Chr. Kaarna**, teedeminister **O. Amberg**, sõjaminister **J. Soots**, rahaminister **L. Sepp**, kaubandus-tööstusminister **E. Veberman**.

Päevakord:

1. Kuldbilansside seaduse muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

3. O. Gustavson'i küsimine siseministrile endise börsikomitee sekretääri Aleksander Michelson'i põgenemise, tabamise, uuesti põgenemise ja taas tabamise kohta.

4. O. Gustavson'i küsimine rahaministrile pankrottijäänud „Atlanta“ ja Harju panga juhtivate tegelaste ning neile Eesti pangast uute krediitide andmisest mittekeeldumise kohta.

5. O. Gustavson'i küsimine teedeministrile 36 töölise vallandamise kohta Tapa raudtee varustusosakonna kütteladust.

6. O. Gustavson'i küsimine põllutöoministrile Varbla-Uuemõisa „Sõmeri“ tagavaraheinamaa ning Hiiuma-Suuremõisa „Vohilau“ karjamaa rentimise kohta.

7. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Gustavson'i küsimise peale riigi rendimaal asuvate popside maaga varustamise kohta.

8. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul E. Jonas'e, J. Vain'i ja A. Jõeäär'i arupärimise peale riigistatud Joala mõisa peale obligatsioonilaenu tegemise asjus.

9. Läbirääkimised A. Kerem'i erakorralise teadaande puhul.

10. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale endise Hummuli mõisa omaniku metsalangi raiumiseks loaandmise asjas.

11. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul O. Gustavson'i, J. Vain'i,

E. Jonas'e ja J. Tiks'i arupärimise peale alevite osavõtust kõrvaldamise kohta maakonnanduse kogude valimistelt.

12. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale rahaliikumise korraldamiseks maksvaks tunnustatud juhtnööride mitteteostamise asjas.

13. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul E. Jonas'e, A. Jõeäär'i, O. Gustavson'i ja J. Piiskar'i arupärimise peale Rannu maatööliste seltsi sulgumise kohta.

14. Eesti maapanga põhikiri — III lugemisel.

15. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.25 min.

I. Päevakorra Juhataja **A. Rei**:
vastuvõtmine. Avan Riigikogu koosoleku.

L. Johanson (stp): Teen ettepaneku, päevakorrast välja jätta päevakorra-punktid 8 ja 10. Põhjendan oma ettepanekut sellega, et läinud korral, kui ettepanek tehti, need 2 päevakorra-punkti välja jätta, tähendas üks asjaosaline, et ta ka järgmine kord, see on täna, ei saa siin olla, sellepärast palun need päevakorra-punktid päevakorrast välja jätta.

O. Köster (as): Teen ettepaneku, päevakorra 3. punktiks võtta põllumajandusliku inventaari laenu seadus. Siin on tegemist ainult seadusele käigu andmisega, mis ei võta rohkem aega, kui ainult üks minut.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Johanson'i poolt on ettepanek tehtud — päevakorrast välja jätta p. p. 8 ja 10. Rkl. Köster'i poolt on ettepanek tehtud, võtta päevakorra 3. punktiks põllumajandusliku inventaari laenu seadus — O. Köster'i ettepanek.

Hääletamisele tuleb rkl. Johanson'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Köster'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretäiril teadaande korras.

2. Teadaandmine tervitus-telegrammi kohta. Sekretär **J. Piiskar:** Riigikogu juhatusel on tulnud tervitusteogramm Eesti sotsialistliku tööliste partei Vastemõisa ühingu poolt kogukonna-, asutuste ja erarendimaade korraldamise seaduse vastuvõtmise puhul.

3. Teadaandmine muudatuste kohta Riigikogu koosseisus. Riigikogust 15. veebruaril 1926. a. tagasiastunud Johann Bergmann'i — kristliku rahvaerakonna Tallinna valimisringkonna nimekirja järgi, — asemele on astunud Hans Leesment — kristliku rahvaerakonna Tallinna valimisringkonna nimekirja järgi.

4. Teadaandmine J. Zimmerman'i tagasiastumise kohta tööerakonna Riigikogu rühmast, Riigikogu juhatusel ja komisjonidest ning asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühmaga valimisteks ühinemise kohta. Riigikogu juhatusel on tulnud järgmised teadaanded: „Riigikogu juhatusel. Teatan, et mina tööerakonna Riigikogu rühmast lahkun ja Riigikogusse erapooletuna töötama jään. Ühtlasi astun tagasi Riigikogu juhatusel ja kõigist komisjonidest, kuhu ma Riigikogu tööerakonna rühma poolt valitud olen. Valimisteks Riigikogus ühinen asunikkude, riigirentnikkude, väikepõllumeeste Riigikogu rühmaga. Tallinn, 18. veebruaril 1926. a. Johannes Zimmerman“.

„Riigikogu juhatusel. Teatan, et asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühm on ühinenud komisjonide valimiseks rkl. J. Zimmerman'iga.

18/II. 26. Rühma nimel Osk. Köster. Rkl.“

5. Teadaandmine V. Maaker'i tagasiastumise kohta tööerakonna Riigikogu rühmast ja komisjonidest ning asunikkude, „Riigikogu juhatusel. Teatan, et mina tööerakonna Riigikogu rühmast lahkun ja asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühma liikmeks astun. Ühtlasi astun kõigist Riigikogu komisjonidest

riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühma liikmeks astumise kohta. tagasi, millest siamaani tööerakonna esitajana osa võtsin. 17. veebruaril 1926. a. V. Maaker“.

„Riigikogu juhatusel. Teatan, et asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühm loeb Riigikogu liikme V. Maaker'i oma rühma liikmeks. 18/II. 26. Rühma nimel Osk. Köster. Rkl.“

6. Teadaandmine käigu mitteandmise kohta L. Johanson'i küsimisele. Riigikogu juhatus ei ole kodukorra § 95. põhjal käiku andnud L. Johanson'i küsimisele.

7. Kuldbilansside seaduse muutmise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 1 ja 2.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Kuldbilansside seaduse muutmise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 1, kuues rida: algama peaks, p. o. algab.

2. § 11, märkus 1, kolmas rida: määramist mööda, p. o. määramisel.

8. Riigikogu valimiste, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Riigikogu valimiste, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 4, 1) a.): peale karistusaja lõppu, p. o. pärast karistusaja lõppu.

K. Virma (stp), kohalt: Palun kõik ühe paragrahvi kohta käivad parandused korraga hääletamisele panna.

Aruandja O. Gustavson: Ma pean selle ettepaneku vastu vaidlema mitte sisuliselt, vaid vormiliselt. Meil on redaktsiooni komisjoni parandused alati esitatud ja vastu võetud nagu seaduseelnõu paragrahvid. Mina

ei tea ei I ega II Riigikogu praktikast juhtumist, kus teatud seaduse paragrahvid, antud korral parandused, oleksid tulnud korrigeerida hääletamisele. (K. Virma, stp: Mina võiksin Teile mitu juhtumist näidata.)

Juhataja **A. Rei**: Kas rkl. Virma loobub oma ettepanekust? (K. Virma, stp: Jah.) Hääletamisele tuleb muudatus esimene. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on 1 muudatus vastu võetud.

Aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu 2. muudatus.

2. Sealsamas, b) viimane rida: peale, p. o. pärast.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb):

„3. Sealsamas, 2) algus vastu võtta: kes süüdlaseks mõistetud varguses, välja arvatud Rk. Tr. S. § 171. p. 2. ettenähtud juhtumised petmises, kättesaldatud varanduse omastamises või raiskamises, välja arvatud raiskamised, mis sama Rk. Tr. S. § 177. teises lõikes ja N. S. § 1681. teises lõikes ettenähtud varastatud asjade varjamises, varastatud asjade teadlikus ostmises või pandiksvõtmises jne“.

Siin on välja jäänud kolmandas reas pärast sõna: „juhtumised“ — „komma“, samuti ka eelviimases reas pärast sõna: „ettenähtud“. — Nii et nende kahe sõna järele tuleb „komma“ panna.

K. Virma (stp): Redaktsiooni komisjon on siinkohal tarvitusele võtnud sõna, mis seaduseelnõu II lugemisel § 105. juurde rkl. Tõnisson'i ettepanekuna vastu võeti, III lugemisel aga muudeti, nimelt „teadlikult“ asemele võeti „teadvalt“. Käesoleva paragrahvi vanas redaktsioonis on sõna: „teadvalt“ sees, redaktsiooni komisjon on aga selle sõna „teadlikuks“ muutnud. Mina küsiksin, milleks sarnane mitmekesisus? Mina arvan, et ei ole mingit põhjust „teadvalt“ „teadlikuks“ muuta. „Teadvalt“ peaks püsima jääma, nagu see seaduseelnõu III lugemisel § 105. juures kindlaks määrati. Ei saa ükskõik missuguseid nimetusi ja mõisteid, eriti veel ühes ja samas seaduses tarvitada. Sellepärast usun mina, et redaktsiooni komisjon minu arvamisega ühineb.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **O. Gustavson**: Redaktsiooni komisjoni nimel teatan, et ma rkl. Virma parandusega ühinen.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Virma poolt tehtud parandusega on komisjoni aruandja ühinenud, sellepärast see hääletamisele ei tule. Asun muudatus 3. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on 3. muudatus vastu võetud.

Aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega muudatused 4 — 16.

4. Sealsamas, eelviimane rida: peale, p. o. pärast.

5. § 5. teine lõige vastu võtta: Sarnane kinnihoidmine ei takista kinnihoiditava ülevõtmist kandidaatide nimekirja ja ta valimist Riigikogu liikmeks, kui ta käesoleva seaduse § 4. põhjal hääleõigusest ilma ei ole jäänud või kui tal ei puudu hääleõigus põhiseaduse § 28. põhjal.

6. § 6, kolmas lõige p. 2) vastu võtta: 2) käesoleva seaduse § 21. ettenähtud asutused.

7. § 8. p. 2) algus vastu võtta: 2) selle järele valvamine, et käesoleva seaduse § 21. ettenähtud jne.

8. Sealsamas, p. 5) teine rida: ja § 21., p. o. ja käesoleva seaduse § 21.

9. Sealsamas p. 10) kolmas rida: ja § 21., p. o. ning käesoleva seaduse § 21.

10. § 9. teine rida: üldkohusliku, p. o. üldkohustusliku.

11. § 12. teine rida: kui eesistujast, p. o. kes juhataja.

12. § 12. kolmas lõige, esimene rida, neljas lõige teine rida; § 13. kolmas, viies, üheksas, kaksteistkümnnes, seitsmeteistkümnnes ja kahekümnnes rida ning mitmel pool edaspidi: eesistuja, p. o. juhataja.

13. § 12, viimane lõige vastu võtta: Riigikogu valimiste peakomitee istungitest võivad osa võtta nimekirjade ühenduste ja iseseisvate nimekirjade esitajad (§ 48), kuid sõnaõigus on neil ainult nende poolt esitatud nimekirjade ühendusi või iseseisvaid nimekirju puudutavates küsimustes.

14. § 15, p. 5) algus vastu võtta: 5) ringkonna piires käesoleva seaduse § 21. tähendatud jne.

15. § 21, teine lõige: igas § 16. p. o. igas käesoleva seaduse § 16.

16. § 24. esimene rida: peale § 21., p. o. pärast käesoleva seaduse § 21.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb):

17. § 26, esimese lõike lõpp: tõestavate dokumentidega tõeks teha, p. o. tõestada vastavate dokumentidega.

K. Virma (stp): Redaktsiooni komisjon teeb ettepaneku, muuta käesoleva paragrahvi esimese lõike lõppu nõnda, et „hääleõigus tuleb tõestada vastavate dokumentidega“. Selle paragrahvi endises redaktsioonis on öeldud, et hääleõigus tuleb tõestavate dokumentidega tõestada. Nüüd on küsimus, mis tähendab „vastavate“ dokumentidega tõeks teha. Missugused need dokumendid on ja mis asjale nad peavad vastama? Redaktsiooni komisjoni parandus teeb selle paragrahvi raskemaks, sest vastavatel asutustel ei ole selge, missugustele asjadele peavad need dokumendid vastama, kuna vana redaktsiooni järgi täiesti ükskõik on, missugune see dokument on, kui ta aga hääleõiguslikkust tõendab. Mina arvan, et see parandus, mida redaktsiooni komisjon teeb, on sisuline, ja vaidlen selle vastu ning teen ettepaneku — see parandus tagasi lükata ja jääda endise redaktsiooni juurde.

Aruandja O. Gustavson: Ma vaidlen rkl. Virma ettepanekule vastu. Antud puhul ei ole tegemist sisulise parandusega. Enne oli „tõestavate dokumentidega tõeks teha“, kuna nüüd on võetud selle asemele „tõestada vastavate dokumentidega“. Mõlemal puhul jääb küsimus lahtiseks ja vastava asutuse enda otsustada, missugused need dokumendid peavad olema, sest iga asutus võib oma seisukohast lugeda tõestavateks dokumentideks mitte ühtesid ja neidsamu. Aga antud puhul ei olegi see küsimus nii ränka laadi, sest meil on väga hästi teada, missugused need dokumendid on, mida isiku tõestamiseks nõutakse. Senni on olnud küllalt isikutunnistuse ettenäitamisest. Kui meie võtame siia sõna „tõestavate“, siis ei võida paragrahv oma selguse mõttes mitte midagi, aga kahtlemata kõlab otse võimatult „tõestavate dokumentidega tõeks teha“. See on õieti keeleline monstrum. Ma arvan, et meie ei tarvitse sarnast monstrumi seadusesse viia. Sellepärast vaidlen redaktsiooni komisjoni nimel rkl. Virma poolt tehtud paranduse vastu.

K. Virma (stp): Kui redaktsiooni komisjon selle küsimuse nii on pannud, siis oleks küllalt sellest, kui oleks öeldud „tõestada dokumentidega“, tähendab missuguste dokumentidega, see on ükskõik, vaja ainult, et nad tõestavad. Redaktsiooni komisjon toob aga ühe uue asja juurde, nimelt sõna „vastavate“. Selles õieti see raskuspunkt seisab ning vähemalt peaks redaktsiooni komisjoni ettepanekust sõna „vastavate“ välja jääma. Seda mõistet paragrahvis sees ei ole, et dokumendid peaksid millelegi vastama ja sellepärast on niisugune parandus sisuline. Ära kuulates redakt-

siooni komisjoni aruandja seletust, teen ettepaneku, redaktsiooni komisjoni ettepanekust sõnadest „tõestada vastavate dokumentidega“ välja jätta sõna „vastavate“.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja O. Gustavson: Rkl. Virma'l võib nõnda palju õigust olla, et meie oleme üldse liiale läinud sõnade „vastava“ ja „vastavate“ tarvitamisega. Meil on niihästi perekonnaseisu seaduses kui ka teistes igalpool sees sõna „vastavate“ ja ka asutustes igalpool on seda sõna tarvitatud, ilma et ta igakord sisuliselt tõesti paragrahvidele midagi juurde annaks. Antud puhul on aga tahetud seda kätte saada, et mitte igasuguste dokumentidega, mis ette pannakse, hääleõigust tõestada ei saa, vaid et kõne alla võivad tulla need dokumendid, mis isikud võivad kindlaks teha. Kui arvatakse, et see küsimus küllalt selge, siis ei vaidle ma redaktsiooni komisjoni nimel sellele vastu, kui tahetakse sõna „vastavate“ hoopis välja jätta.

Juhataja A. Rei: Rkl. Virma poolt on ette pandud, redaktsiooni komisjoni muudatuses sõna „vastavate“ välja jätta. Aruandja on selle ettepanekuga ühinenud, sellepärast see eraldi hääletamisele ei tule. Asun redaktsiooni komisjoni muudatus 17. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus 17. vastu võetud.

Aruandja O. Gustavson kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega muudatused 18 kuni 26.

18. 5. peat. pealkiri: Rahvahääletamise nõudmine, p. o. Rahvaalgatamise nõudmine.

19. § 28, teine rida: peab allakirjutatud olema... hääleõigusliku kodaniku poolt, p. o. peab allakirjutanud olema... hääleõiguslikku kodanikku.

20. Sealsamas, kolmas rida: selle § 21., p. o. käesoleva seaduse § 21.

21. § 29, teine lõige, algus vastu võtta: Seaduseelnõu teksti peab Riigikogu juhatajale esitama sarnasel kujul, et võimalik on seda muutmatult seadusena vastu võtta, mille üle otsustab Riigikogu juhatus. Riigikogu juhatus ei või muuta esitatud seaduseelnõu teksti jne.

22. § 30. viimane lõige, teine rida: kui kas p. o. kui.

23. § 31. esimese lõike eelviimane rida: nende kodanikkude allkirjade kogumiseks, p. o. allkirjade kogumiseks kodanikkudelt.

24. § 32, teine lõige, teine rida: kui . . . nii ka p. o. või.

25. § 36, viies rida: eelnõu kohta oma lõpuliku otsuse peab andma, kas ta eelnõu seadusena vastu võtab või tagasi lükkab, p. o. peab eelnõu kas seadusena vastu võtma, või tagasi lükama.

26. § 37, kolmas lõige, kolmas rida: Riigikogule ette pandud ja selle kogu poolt, p. o. Riigikogule esitatud ja tema poolt.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb):

„27. § 42, kolmas lõige, neljas rida: nimekirjad peavad talitama, p. o. nimekirjade suhtes tuleb talitada“.

Selles muudatuses on väike ebatäpsus selles mõttes, et see parandus ei käi kolmanda lõike kohta, vaid viimase, neljanda lõike kohta.

K. Virma (stp), kohalt: See käib kolmanda kohta küll, aga altpoolt lugedes. Tuleb parandada „alt kolmas rida“, sest see ei ole mitte uus lõige, vaid see puutub viimasesse lausesse, ja on kolmas rida altpoolt.

Juhataja **A. Rei**: Käesolevas muudatuses tuleb parandada „alt kolmas rida“. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus 27 vastu võetud.

Aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega muudatused 28 kuni 34.

28. § 43, teise lõike teine rida: lisas toodud, p. o. lisana avaldatud.

29. § 45, teise lõike viimane lause vastu võtta: Viimasel juhtumisel läheb kaitsjon riigi kasuks

30. § 50. lõpp vastu võtta: loetakse ta allkiri maksvaks ainult esimesena Riigikogu valimiste peakomiteele antud nimekirjal.

31. § 52. esimese lõike lõpp vastu võtta, siis loetakse ta kandidaadiks esimesena Riigikogu valimise peakomiteele antud nimekirjas.

32. Sealsamas, kolmanda lõike esimese lause lõpp vastu võtta: missuguses ringkonnas ta soovib olla valitud.

33. § 55, teine lõige vastu võtta: Käesoleva peatüki nõuetele mittevastavad nimekirjad tühistab Riigikogu valimiste peakomitee.

34. § 59, teine lause vastu võtta: Valimisedelite kuju määrab Riigikogu valimiste peakomitee ja hääletamisedelite kuju Riigikogu juhatus, samuti lasevad nad ka sedelid valmistada.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb):

35. § 60, kolmandal real kustutada sõnad „tema sisseandja“.

K. Virma (stp): Tekib arusaamatus, kui vastu võtta redaktsiooni komisjoni ettepanek, ja teisest küljest on redaktsiooni komisjonil õigus katsuda seda redaktsiooni parandada. Redaktsioonikomisjon teeb ettepaneku, kustutada maha kaks sõna „tema sisseandja“, mille järele jääb järele „organisatsiooni nimetus“. Kui meie lahti lööme seaduse § 42, siis näeme, et mitte organisatsiooni nimetus ei pea nimekirjale jääma, vaid nimekirja esitanud kodanikkude poolt teatatud nimekirjade nimi peab sedelitele trükitama, nimelt see nimi, mida hääleõiguslikud kodanikud esitades nimekirja soovisid nimekirjale panna. Seesama § 42 kõneleb aga ka neist juhtumistest, millal valimiste peakomitee võib soovitud nime nimekirjalt kustutada ja siin alles käsitatakse organisatsiooni küsimust ja nimelt registreeritud organisatsiooni küsimust. Kui jätta käesolevasse lausesse sõnad „organisatsiooni nimetus“, siis on siin arusaamatus võimalik, sest võib tekkida küsimus, kas siin räägitakse nendest organisatsioonidest, mis on nimetatud § 42-ses, või räägitakse igast nimekirja nimest. Mina arvan, et siin on jutt igast esitatud nimekirja nimest, mitte aga selle organisatsiooni nimest, mis § 42-ses ette nähtud ja kelle keskorgaan võib teatud korral esitada nimekirja nime vastu protesteerida. Sellepärast oleks siin parandus tarvilik ja vaja paragrahv redigeerida vastavalt § 42-sele. Teen ettepaneku, peale nende sõnade, mis redaktsiooni komisjon soovib maha kustutada, kustutada veel sõna „organisatsiooni“ ja asemele kirjutada „nimekirja“. Peale selle oleks otstarbekohane juurde kirjutada paragrahvi lõppu „(§ 42.)“ (Aruandja **O. Gustavson**: Mitte paragrahvi lõppu!) Just lõppu, sellepärast, et § 42 räägib kõiksugustest täiendavatest asjadest, näiteks et nimekiri oli varustatud nimega, aga juhtuval korral kustutati see maha ja kõiki neid asju tuleb silmas pidada. Sellepärast mitte sõna „nimetus“ järgi, vaid just paragrahvi lõppu tuleb klambritesse panna § 42. Minu ettepanek on: Kustutada sõnad „tema sisseandja organisatsiooni“ ja asemele võtta „nimekirja“, nõnda et järgi jääks „ning nimekirja nimetus“ ja paragrahvi lõppu lisada juurde „(§ 42.)“

Aruandja **O. Gustavson**: Kahtlemata on rkl. Virmal õigus käesolevat kohta niimoodi seletada, nagu tema seda tegi. Aga redaktsiooni komisjon, kes seda küsimust kaalus, ei julgenud omalt poolt organisatsiooni nimetust maha tõmmata, vaid tõmbas kaks sõna ainult maha, mis täiesti tarbetud. Sest kui siia on võetud „organisatsiooni nimetus“, siis on päris selge, et organisatsiooni nimetuse alla ei saa võtta igat rühma, kes nimekirja esitanud, vaid

organisatsiooni tuleb võtta, kui teatavat kindlat koondust. Nagu rkl. Virma tähendas, peab kõnealolev nimetus olema valimisedelil. Kui Riigikogu leiab, et sarnane interpretatsioon õige on, siis ei vaille mina komisjoni nimel selle vastu.

K. Virma (stp): Et asi selgem oleks ja et aruandja siiski kahtles, kas võib seda parandust teha, loen ma ette § 42-se kolmanda lõike alguse. Siin on öeldud: „Nimekirjale võib ka nimekirja nimetus juurde lisatud olla.“ Just tähendatud nimekirja nimetusest on käesolevas paragrahvis juttu, ja seesama sõnastus, mis § 42-ses tarvitatud, peaks ka siin tarvitama. Peale selle tuleb tähelepanu juhtida selle peale, et käesolev § 60 esineb nii öelda vanas redaktsioonis, mis vastas § 42. redaktsioonile komisjoni poolt esitatud seaduseelnõus. Kuna aga § 42 sai II lugemisel uuel kujul vastu võetud, tuleksid need muudatused, mis § 42-s ette võeti, vastavalt § 60-dasse üle kanda.

Juhataja A. Rei: Rkl. Virma poolt on järgmine ettepanek tehtud: § 60-da kolmandal real kustutada sõnad „tema sisseandja organisatsiooni“ ja asemele võtta „nimekirja“ ning paragrahvi lõppu juurde lisada „(§ 42.)“. Selle ettepanekuga on aruandja ühinenud. Kuna nüüd redaktsiooni komisjoni ettepanek ära langeb, tuleb hääletamisele ainult rkl. Virma ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on 35. muudatus vastu võetud rkl. Virma poolt ettepanekud kujul.

Aruandja O. Gustavson kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega muudatused 36 — 38.

36. § 61, teise lause algus vastu võtta: Ta võib aga ka ühe kandidaadi nime nimekirjas alla kriipsutada jne.

37. § 79. teise lause algus vastu võtta: Kui sedelite äraandmine lõppenud, kuulutab juhataja sedelite vastuvõtmise seks päevaks lõpetatuks jne.

38. § 80. teise lause algus vastu võtta: Kui sedelite äraandmine lõppenud, kuulutab juhataja hääletamise lõpenuks jne.

Aruandja O. Gustavson (loeb):

39. § 84. p. 1) lit. d) lõpp vastu võtta: ühes maksvusetus tunnustamise põhjuste ära-tähendamisega.

K. Virma (stp): Siin pean ma nurisema redaktsiooni komisjoni sisemise asjaajamise kohta. Kahjuks eile õhtul hilja sain ma mater-

jalid redaktsiooni komisjoni paranduse kohta ja sellepärast oli väga vähe aega nende läbivaatamiseks. Mina jõudsin siiski täna algteksti vaadata, kus selgub, et redaktsiooni komisjon on literate ja punktide nimetused uuesti järjestanud. Järelikult selle materjaliga, mis Riigikogu liikmetele koju kätte saadeti, ei olnud kodus midagi peale hakata. Näiteks on parandus-ettepanekus öeldud: „§ 84. p. 1.) lit. d)“ Lit. d) vanas seaduse redaktsioonis üldse olemas ei ole. Kuidas vastavat paranduse kohta kätte leida? Võib arvamisele tulla, et parandus-ettepanek ehk käib mõne teise paragrahvi kohta. Sellepärast on minu arvates tarvilik sarnaseid parandusi lähemalt seletada ja neid seletusi paljundatult kätte saata. Kui lepitakse, et tarvilik ei ole keelelisi parandusi Riigikogu liikmetele kätte saata, siis seletusi niisuguste paranduste kohta, mis käivad punktide ja literate ümbernimetamise kohta, tuleks siiski Riigikogu liikmetele kätte saata. See on esiteks.

Teiseks, kui meie vaatame seda komisjoni poolt § 84. kohta ettepanekud parandust, siis tuleb tähendada, et see parandus § 84-das tuleks kahes kohas läbi viia — nimelt vana liigituse järgi p. a, lit. 4. ja p. b, lit. 2., ehk uue liigituse järgi p. 1, lit. d ja p. 2, lit. b. Redaktsiooni komisjoni ettepaneku järgi tuleks parandus teha ainult ühes kohas. Põhimõttelikult on asi küll selge, et kui parandus ühes kohas tehakse, siis seda ka teises peaks tehtama, kuid esitatud materjalist ei ole näha, kas komisjon selle paranduse teises kohas tõesti teeb, või on see paranduse tarvidus teises kohas tähele panemata jäänud. Kätteantud materjali järgi pidin mina arvama, et parandus on ainult ühes kohas läbi viidud. Sellepärast juhin ma tähelepanu asja peale ja palun aruandjat öelda, kas see parandus igalpool läbi viiakse.

Aruandja O. Gustavson: Redaktsiooni komisjoni aruandjana on mul juhus olnud tähendada nende komisjonide paranduste puhul, mis käivad tervest seadusest läbi, et komisjon kunagi pole lugenud tarvilikuks kõiki neid parandusi protokolleerida ja Riigikogule ette kanda. Nende küsimuste arutamisel, mida püstitas rkl. Virma, tuleb nõnda välja, et mõni parandatud sõna, mis kordub pikas seaduses 30—40 paragrahvis, tuleks igakord protokolleerida, tuleks paljundada ja tuleks Riigikogule ette kanda. Mina arvan, et see täiesti tarbetu on, sest kui teatud kindel termin, millega ka antud puhul tege-mist on, vastu võetakse, siis kandub tema iseendastmõistetavalt automaatselt kõigist pa-

ragrahvidest läbi. Redaktsiooni komisjon on siia maani sarnaselt töötanud. Teiseks ei tohi ära unustada seda, et antud puhul seadus enam kui kiire on ja seda tuli kiires korras läbi vaadata. Kui sarnaseid parandusi üksikult tähendama hakata, kas need korduvad või mitte, siis kahtlen ma, kas meie seda seadust oleksime võinud täna lõpulikult vastu võtta. Et seaduse vastuvõtmist kiirendada, jäi redaktsiooni komisjon endise põhimõtte juurde, et korduvalt parandusi mitte protokolleerida ja mitte paljundada.

Edasi, mis puutub rkl. Virma märkusesse, nagu oleks komisjon jällegi ebaõigelt talitanud, kui ta antud puhul on jätnud paljundatud materiaals tähendamata punktide märkimise tähtede asemele numbritega. Lugu on samasugune, kui korduvate sõnadega. Redaktsiooni komisjon ei saa loomulikult seega leppida, kui seaduseelnõus paralleelselt kahe sugust jaotuste märkimise viisi tarvitatakse. Seaduse § 4-dat vaadates näete, et siin on märgitud punktid Araabia numbritega. Mis siis siit peab järeldama? Iseenesestki mõistetatavalt seda, et teine alljaotus — literad — tuleb märkida ladina tähtedega. Kui teie aga võtate lahti § 84-da, mis teie seal näete? Seal näete, et § 84-da punktide märkimiseks on tarvitatud ladina tähti ja literate märkimiseks Araabia numbrid. Ma pean tähendama, et komisjon ei saa leppida sarnase korruga. Ma arvan, et Riigikogu redaktsiooni komisjoni arvamist jagab. Ma pean komisjoni nimel ütleva, et komisjon jaotuste märkimise viisis on fikseerinud kindla korra, mille ta teeb siinkohal Riigikogule teatavaks: Peatükid märgitakse ära Rooma numbritega, seaduse paragrahvid — Araabia numbritega, punktid — Araabia numbritega ja literad — ladina tähtedega; väiksemaid alljaotusi üldse mitte tarvitusele võtta. Neil põhjustel leian mina, et antud juhtumisel rkl. Virma etteheide redaktsiooni komisjoni sisemise asjaajamise korra kohta põhjendatud ei ole.

Juhataja **A. Rei**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Virma'l.

K. Virma (stp): Aruandja ütleb, et redaktsiooni komisjon ei ole kunagi teatanud, kui mitmes kohas korduvalt parandusi tehakse, aga olge head, lugege redaktsiooni komisjoni tänast ettepanekut nr. 12, siis on seal öeldud järgmist: seal ja seal kohal nii mitmel pool edaspidi vastavaid korduvalt parandusi teha. Kui see paragrahv niisugusel kujul... (A. Anderkopp, tõe: Samas paragrahvis kordub, sellepärast ei ole juurde pandud.) Igatahes on käesoleva

seaduse juureski redaktsiooni komisjon katunud Riigikogu liikmetele tarvilikke seletusi anda, nii et minu meelest ei käi aruandja seletused siin tõsisasjadega kokku.

Teiseks ei ole mina vastu vaielnud sellele korrale, kuidas Araabia ja Rooma numbrid tarvitada. Mina olen aga vaielnud selle vastu, et redaktsiooni komisjon annab Riigikogu liikmetele segast materjaali ja olen nõudnud, et kui nummeratsioon on muudetud, siis tuleb seda ka mainida vastavas parandus-ettepanekus.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal. (Aruandja O. Gustavson: Ei tarvita.) Aruandja lõpusõna ei tarvita. Panen 39. muudatuse hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on 39. muudatus vastu võetud.

Aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega muudatused 40. kunni 44.

40. § 85. p. 2: maksvuse kohta, p. o. maksvuse vastu.

41. § 92. teine lõige vastu võtta: Pärast eelmises lõikes ettenähtud talitamist jaotatakse lõpulikult Riigikogu liikmete kohad käesoleva seaduse §§ 91., 93. ja järgmiste korras.

42. § 103. eelviimane rida: Asetäitja määramisel, p. o. Lahkunu asendamisel.

43. § 115 vastu võtta: Hääleõiguslike kodanikkude nimekirjade pidamise kulud kannavad käesoleva seaduse § 21. ettenähtud asutused.

44. § 116. kolmas rida: iseäralikud summad, p. o. erisummad.

9. Põllumajandusliku inventaari laenu seadus — **O. Köster**'i ettepanek. **O. Köster** (as), kohalt: Teen ettepaneku, see seaduseelnõu anda rahaasjanduse komisjoni.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Köster'i poolt on ettepanek tehtud — käesolev seaduseelnõu anda rahaasjanduse komisjoni. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

10. O. Gustavson'i küsimine siseministrile endise börsikomitee sekretäri Aleksander Michelson'i põgenemise, **O. Gustavson** (stp) (loeb):
1. Kes oli süüdi, et endine börsikomitee sekretäär Aleksander Michelson pärast ta raharaiskamiste ilmsikstulekut läinud aastal pääsis põgenema välismaale

tabamise, uuesti — börsikomitee ise või põgenemise ja politseivõimud?

kohta ning sise- 2. Kas ja kelle poolt oli taas tabamise ministri vastamine küsimisele.

tehtud korraldus, et politseiametnik Inglise politseivõimude poolt tabatud Michelson'i toimetamisel Inglismaalt laeval Eestisse pidi arstandile lubama lõbusõitja hubadused?

3. Kui sarnast korraldust ei olnud, mille põhjal politseiametnik siis talitas, ja millega seletada, et Michelson laeva Tallinna sadama saabudes uuesti põgenema pääsis?

4. Kas oli politseivõimudel teada Michelson'i paaripäevane redupaik?

5. Kui jah, millega siis seletada, et arreteerimisega viivitati?

6. Kus tabati Michelson — tänaval või oma korteris?

7. Kas vastab tõele, et Michelson'i naine oma mehe peidupaiga politseivõimudele teatas?

8. Kui jah, siis — kust kohast ja mis otsarbel lasti ajakirjanduse kaudu lendu teada Michelson'i tabamisest tänaval?

9. Kuidas hindab siseminister seesuguse informatsiooni andmist politseivõimude poolt?

Siseminister K. Einbund: Austatud Riigikogu liikmed! Kõneallosel Michelson oli võltsitud dokumentidega enne üle piiri suutnud põgeneda, kui kohtuvõimud käsu andsid tema kinnivõtmiseks. Hoolimata sellest, et politsei kogu piirile käsu oli andnud niisuguse nimega isikut mitte läbi lasta, sündis põgenemine võltsitud dokumentidega. Praegu istub Michelson Tallinna keskvangimajas ja mina ei loe kuidagi õigustatiks ega lubatuks enesele, et mina võiksin eeluurimise materjalidest Riigikogu liikmetele ettekannet teha.

11. O. Gustavson'i küsimine **O. Gustavson (stp)**

rahaministrile (loeb):
pankrottijäänud „Atlanta“ ja Harju panga juhtivate tegelaste ning neile Eesti pangast uute krediitide andmisest mittekeeldumise kohta.

1. Kas on rahaminister astunud samme, et selgitada, kes olid pankrottijäänud „Atlanta“ ja Harju panga juhtivad tegelased?

2. Kui rahaministril need isikud teada, siis — kas on tõsi, et samad tegelased edasi tegutsevad teistes ettevõtetes ja need ettevõtted Eesti pangast endiselt laenu saavad?

3. Kui ja, siis — kas on rahaminister astunud või kavatseb astuda samme selleks, et Eesti pank keelduks sarnaste ettevõtete krediteerimisest?

4. Kui mitte, siis millistel motiividel loeb rahaminister selle tarbetuks?

12. O. Gustavson'i küsimine **O. Gustavson (stp)**

teedeministrile (loeb):
36 töölise vallandamise kohta

Tapa raudtee varustusosakonna kütelaost

ja teedeministri vastamine küsimisele.

1. Kas vastab tõele, et kavatsetakse vallandada Tapa raudtee varustusosakonna kütelaadust 36 töolist, arvates 1. märtsist s.a.?

2. Kui jah, siis mil põhjusel seda teha tahetakse?

3. Kas kavatsetakse tähendatud 36 töolist pärast vallandamist praeguselt kohalt kuskile mujale tööle paigutada ja kuhu nimelt?

Teedeminister O. Amberg: Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Gustavson'i küsimise peale on mul a ja järgmist vastata.

Raudteedeülem tegi juba 1925. a. algul varustusosakonnale korralduse, et laadimistööd tükitöö peale üle viidaks kõigis raudteeladudes — peaausjalikult vedurite varustamiseks kütteinetele.

Mitmesuguste takistuste peale, mis tööliste poolt selle läbiviimisega tekkis, ei saadud seda teostada kunni 1925. aasta sügiseni. Sügisel 1925. a. käis raudteedeülem Valgas ja korraldas isiklikult laoulemale laadimistööd tükitöö peale üle viia, mis Valgas ka kohe teostati ja mille järeldusena töö seal rohkem kui poole odavamaks välja kujunes. Peale nende reaalsete saavutuste Valgas anti varustusosakonnale kategeooriline käsk seda ka mujal teostada. Sellepärast on ka laotööliliste üles öeldud Tapal ja Narvas. Laotööde asjus on kokku lepitud nende sama töölilistega artelli alustel, ja töölilistest enestest oleneb ära, kuipalju neist tükitöö peale artelli tahab jääda. Tükitööde sisseseadmisele kujunevad raudteeladude kulud 25% odavamaks.

13. O. Gustavson'i küsimine **O. Gustavson (stp)**

põllutöömistrile Varbla-Uuemõisa „Sõmeri“ tagava- (loeb):

raheinamaa ning Hiiu-Suuremõisa „Vohilaiu“ karjamaa rentimise kohta

ja põllutöömistri vastamine küsimisele.

1. Kas vastab tõele, et 1925. a. kevadel Varbla-Uuemõisa „Sõmeri“ tagava-

varaheinamaa ning Hiiu-Suuremõisa „Vohilaiu“ on välja renditud maahobuse kasvatamise seltsile?

2. Kui jah, siis — kas sündis tähendatud heinamaade rentimine varsakasvatuse edendamiseks?

3. Kas loeb põllutöömister lubatuks, et tähendatud

datud selts renditingimusi ei täida, vaid talle renditud heinamaa ning karjamaa edasi rendib kohalikkudele elanikkudele, võttes kõrget vahekasu.

4. Kui mitte, siis — kas kavatseb põllutööminister tähendatud seltsiga nimetatud rendiobjektide suhtes rendivahekorda lõpetada ning võimaldada kohalikkudele elanikkudele mainitud heinamaad ja karjamaad rentida otsekohe põllutööministeeriumilt?

Põllutööminister **H. Laretei**: Härrad Riigikogu liikmed! Küsimise esimese ja teise punkti kohta võin vastata — et on renditud. Kolmanda küsimise kohta „kas loeb põllutööminister lubatuks, et tähendatud selts renditingimusi ei täida, vaid talle renditud heinamaa ning karjamaa edasi rendib kohalikkudele elanikkudele...“ pean vastama — ei loe lubatuks. Ja kuna asi selles mõttes üles tõstetud, siis on küsimus praegu selgitamisel, kas rendilepingu tingimusi täidetud on või mitte. (O. Gustavson, stp: Kas edasirentimine on lubatud?) Ei ole lubatud. Rendileping on lühikeseajaline, pikaajalist rendilepingut ei ole kinnitatud. Praegu on asi selgitamisel ja tagajärjed ja loaandmine olenevad sellest selgitamisest.

14. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Gustavson'i küsimisele riigi rendimail asuvate popside maaga varustamise kohta.

Põllutööminister **H. Laretei**: Küsimine on esitatud järgmiselt:

1) Kuidas on sündinud läinud aastal riigi rendimail asuvate popsikohtade siinsel alustatud korraldamine — kas kindlate juhtnööride järgi või juhuslikult? Popsikohtade korraldamine on kinnitatud planeerimise ja tehniliste juhtnööride alusel.

2) Kui kindlate juhtnööride järgi, siis — millise normaalsekstunnustatud maanormi alusel? Nende tehniliste juhtnööride järgi otsustatakse individuaalselt koha suurus, kusjuures popsikoht peab sisaldama aiaviljamaad ja võimaldama lehma pidada. Neil alustel on mõned kohad suurendatud renditalude arvel, kuna norm ei ole siin kindlaks määratud. Praegused kohad on suurendatud renditalude arvel, kuna normidele vastavad kohad endises suuruses on jäetud.

3) Kui juhuslikult, siis — millal mõtleb põllutööminister maksma panna kindlad juhtnöörid riigi rendimail asuvate popsikohtade korraldamiseks? Olgugi, et popsikohtade korraldamiseks kindlate juhtnööride järgi on talitatud, aga praegu on põllutööministeeriumil käsil nende planeerimiste tehniliste juhtnööride täiendamine rendimaade korraldamise põhimõtete fikseerimiseks. (O. Gustavson,

stp: Kas tahetakse anda kunni ühe hobuse normaaltalu suuruses?) Ka see on praegu läbivaatamisel.

15. Läbirääkimised A. Kerem'i erakorralise teadaande puhul. **K. Tonkman** (põl): Austatud Riigikogu liikmed! On järjekorraliselt mitu päeva juba Jäneda põllutöökooli majapidamise kallale tungitud, sellepärast

arvan tarvilikuks lühidalt veel mõne asjaolu peale tähelepanu juhtida. Minule paistab täiesti selge olevat, et rahvaerakonna ja sotsialistide perekond üheskoos lähevad põllutöökoolide kallale, et neil on ühine front, see annab kindla tunnistuse nende ühisest hingeelust, mis põllumeeste vastu on sihitud. Nende põhjendamata kahtlustused, mis siit kõnetoolilt on lendu lastud, ilma et neil tõepõhja all oleks, need võetakse ja keerutatakse isemoodi nendega ringi ja tullakse siis nendega kui tõeandmetega välja. Härra Kerem ütles oma viimases kõnes, et tema ei ole võinud Jäneda põllutöökoolile ja majapidamisele sellepärast laenu anda, et see olevat pankrotiäärel, ja kui majapidamine pankrotti jääb, siis oleks ka kool kinni jäänud, ja sellepärast tema koolile sealjuures väga heatahtlik olles, ei olevat võinud mõisa majapidamist toetada. Kuid selle jätab härra Kerem täiesti arvesse võtmata, et kui Jäneda mõisa majapidamine oma tegevuse lõpetab, et siis kool kinni jääb, sest Jäneda põllutöökool oleneb täiesti Jäneda mõisa majapidamisest, sellepärast et mõisa majapidamine iga aasta ligi miljon marka kooli majanduskuludest kannab. Lugesin ette need arvud härra Kerem'ile ja teatasin, et mõisa majapidamine on üle 5.000.000 marga kogusummas koolile juurde maksnud, kuid neid arvusid ei panda tähele, vaid öeldakse, et mõisa majapidamine on iseenesest halba ja raskesse seisukorda läinud ja mitte selleläbi, et mõisa majapidamine kooli toetanud on. Kooli toetamise läbi on pidanud Jäneda mõisa majapidamine laenu tegema ja selle tagajärjel on ta raskesse majanduslikku seisukorda sattunud. Seda teab härra Kerem väga hästi, kuid ta läheb sellest vaikides mööda ja ei taha seda tõsiasja alla kriipsutada. Härra Kerem nägi, et otsekoheselt Jäneda mõisa ja kooli majapidamist pankrotti ajada ei saa, siis hakkasid seal teised tuuled puhuma, taheti laenu anda kaudsel teel, mida ka Eesti panga kaudu anti, nagu härra Kerem tähendas, sellepärast, et käsipante võtta. Käsipantimisel on see tee olemas, et peab panditud asjale pantimise tundemärgid külge panema, sellepärast lasti Eesti panga poolt asjadele plakatid peale panna sõnadega: „Eesti pangale panditud“, et kooliõpilased näeksid, kuidas kooli majapidamisega lagu on.

Seega katsuti siis seletada õpilastele, et põgenege siit, siin on ainult pankrott, kuid seda ei ole õpilased tähele pannud. Väga iseloomulik on see, et mina sel korral pakkusin härra põllutöoministrile varanduslike inimeste allkirju selle peale, et nemad Jänedale antud laenu eest vastutavad, mis palju suuremaks kindlustuseks oleks olnud, kui need plekkplakatid, kuid seda minu ettepanekut ei võtnud minister vastu, vaid arvas, et need plekkplakatid palju kindlamad on. Aga veel enam, kui mina selleaegse põllutöoministri poole pöörasin ja Jänedaja majapidamisele lehmade ostmiseks laenu palusin, siis ei leidnud põllutöominister selle võimaliku olevat, vaid andis sellejuures mõista, et tuleks laenu saada Eesti panga kaudu ja tuleksid lehmad pantida, teiste sõnadega, oleksid tulnud Jänedaja lehmade sarvede külge ka plekkplakatid kinnitada, mis põllutöoministri arvates kõige parem oleks olnud. Sellega, nagu näete, taheti ka väljaspool samuti mõju avaldada, et Jänedal asjad korras ei ole. Sellest seisukohast välja minnes peab otsekohe tunnistama, et need olid kõik kaused mõjud, mis mitte kooli heakäigule kaasa ei aidanud, vaid aina kooli majapidamise head käekäiku halvasid. Kuid kõik see ei ole korda läinud. Poliitika, mida härra Kerem Jänedaja põllutöökooli vastu alustas, et seda pankrotti ajada, ei ole korda läinud, vaid ta on sellega hiilgavalt sisse kukkunud. Põllutöökoolis tõuseb iga aastaga õpilaste hulk, kooli- ja mõisamajapidamine seatakse iga päevaga ikka enam ja enam korda ja asub sellega juba kindlale majanduslikule alusele.

Tooksin veel ühe näite, mis iseloomustab, kuidasviisi Jänedaja mõisa- ja kooli majapidamise juhtimist kaudselt takistati. On teada, et piiritusevabrikud eisaapiirituseajamiseks luba, kui nad peavad omaniku käest garantiid tooma piirituse puudujääkide katte kindlustuseks. Jänedaja mõisa kinnisvara omanik praegu on põllutöominister. Läksin põllutöoministeri ja palusin garantiid Jänedaja piiritusevabriku puudujääkide kindlustamiseks. Läksin maakorralduse peavalitsusesse härra Osolin'i juurde, seletasin, mis asja pärast olen tulnud, ja härra Osolin hakkas mind juhutama toast tuppa. Ma käisin 10—11 tuba läbi ja lõpuks juhutati mind jälle härra Osolin'i juurde. Läksin uuesti härra Osolin'i juurde ja rääkisin, et ei saa garantiid kätte. Kästi mind veel paar päeva oodata. Piiritusepõletamise hooaeg tuli kätte. Aktsiisivalitsuse ülem oli nii hea ja andis mulle hea lootuse peale luba piirituseajamiseks, et põllutöoministeril luba ikka ükskord saab. Kaks päeva varem, kui garantiid anti, teatati, et kord luba ikka kätte saab, kuid imestada tuleb neid keerulisi käi-

kusid, mis enne teha tulid, kui luba sai. Edasi selgub, et teistele piiritusevabrikutele olid kõigile load kätte antud, aga Jänedale mitte. Siin näeme jällegi, et kaudselt püüti mõju avaldada, et Jänedaja majapidamist takistada. Võtame näiteks Sangaste majapidamise, siin ruttas põllutöoministerium kiirelt Vabariigi Valitsusele ette kandma, et Sangaste majapidamise kordaseadmiseks on vaja samme astuda ning taheti isegi Riigikogult luba saada Sangaste majapidamise päästmiseks raha saada. Nii siis näete, et üksikute majapidamiste päästmiseks tehti kõik, mis võimalik. (O. Gustavson, stp: Härra Tonkman, asi oli hoopis vastuoksa.) Ei, minu teadmise järgi ei olnud lugu teisiti, vaid pandi kõik rattad käima, esitati Riigikogule seaduseelnõu, kuid Riigikogu lükkas selle tagasi. Minu arusaamisel on Jänedaja põllutöökooli asjad teravaks aetud. Jänedaja mõisa sarnaneb asuniku seisukohale. Kui asunikule näiteks sama vähe vastutulekut oleks olnud, kui Jänedaja põllutöökoolile, siis oleksid asunikud kõik pankrotis, kus alles mõne aasta eest keskselts asus majapidamisele ning tal ei olnud kapitaali majapidamisesse mahutada. Aga Jänedaja majapidamisele on niisuguseid takistusi tehtud ja ei ole kaasa aidatud. Jänedaja asjade külge lüüakse, nagu suure kella pihta ja tahetakse nagu tervele Eesti riigile teada anda, et ärge minge sinna Jänedaja ligi, et seal on kõik halvasti ja seal on kõik mäda. Minule aga paistab, et asjad Jänedal nii halvasti ei olegi. Rkl. Gustavson tuleb kõnetooli ja lööb kõik segi, kooli ehituslaenu summad, õpetajate palgad, kõik kokku olevat üks suur toetus, kuid on ju väga raske rkl. Gustavson'ile selgeks teha, mis on toetus ja mis on laen. Need on kaks iseasja. Laen on see, mis tagasi tuleb maksta, toetus on see, mida tagasi maksta ei tule.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Tonkman, Teie kõne on läbi. Härra Ploompuu on oma kõneaja Teile lubanud.

K. Tonkman (põl): Rkl. Gustavson'ile on vale informatsioon antud; rkl. Gustavson tuli ja teatas, et Jänedaja mõisa ei ole renti maksnud, aga mina loeksin kirja ette, mis põllutöoministeriumist on välja antud:

E. V.

„Ärakiri.

Põllutöoministerium.

21. oktoobril 1924. a.

Nr. 5.595.

Eesti Põllumeeste Keskseltsile.

Laen kooli ehituskuludeks Mrk. 770.000 on Teile välja antud 21. oktoobr. 1924. a. järgmiselt:

1) välja antud Teie nõukogu liikmele Kustas Tonkman'ile maksukäsu talon nr. 74903 Eesti Panga Tallinna Osakonnast väljavõtmiseks Mrk. 457.016.—

2) kinni peetud laenu % 21. oktoobrist s. a. kuni 1. maini 1925. a. 770.000 pealt Mrk. 12.984.—

3) kinni peetud Maakorralduse Peavalituse kasuks rendivõla katteks . Mrk. 300.000.

Kokku Mrk. 770.000.—

(Mk. seitsesada seitsekümmend tuhat).

Põllutööministri abi (allkiri).

Pearaamatupidaja (allkiri).

Alguskirjaga õige:

Jaan Pihelgas.

E. P. Keskseltsi raamatupidaja“.

Sellest on näha, et tõesti vale informatsioon on antud, et Jäned renti maksnud ei ole. Jäned on läinud aastal 300.000.— mk. renti maksnud. Mina olen puhasraha põllutööministeeriumile maksnud, seda tõendab põllutööministeeriumi kiri. (Vahelhüüe pahe-malt poolt.) Armas Jumal, no mine tee sotsidele selgeks, et raha on raha. Nad ütlevad, et ei ole makstud, no mine tee seda selgeks. Kust see raha on tulnud, see on ju hoopis kõrvaline küsimus, kas see on lehma eest saadud või härja eest. Minul on dokument käes, et olen raha maksnud, kust ta tulnud on, see on kõrvaline asi. Edasi teatas rkl. Gustavson, et ta on koolist järele vaadanud, et Jäned põllutöökool on maksnud mõisale 300.000 marka elektrivalgustuse eest, mina küsisin seda põllutöökooli juhatajalt järele ja sealt on minule järgmine kirjalik vastus antud:

„Põhja-Eesti

Põllutöö Keskkool.

17. veebr. 1926. a.

Nr. 487.

Tõendus.

Põhja-Eesti Põllutöö Keskkool tõendab käesolevaga, et Jäned mõisale kooli poolt valgustuse eest möödunud aastate jooksul mingisugust maksu ei ole maksetud ja ka käesoleval aastal tasuta valgustuse saab.

Tunnistus on välja antud K. Tonkman'i sellekohase suusõnalise palve peale.

(Pitser).

Kooli juhataja (allkiri).“

Nii selgub ka, et see ei ole õige, et Jäned põllutöökool mõisale on maksnud 300.000 mk.

valgustuse eest. (O. Gustavson, stp: Kas Raamot on koolijuhataja?) See ei puutu minusse ega ju ka Teisse. Edasi tähendas rkl. Gustavson, et Jäned mõisa majapidamine on nii halb, et 50 lehma annab kõigest 250 toopi piima, see tuleb 5 toopi lehma kohta päevas. Minu arusaamise järgi on ka härra sotsialistile raske selgeks teha, et lehm igakord piima ei anna, vaid vahel kinni jääb. Nii jäävad ka Jäned lehmad kinni. Kui meie vaatame Jäned põllutöökooli majapidamise aasta lõpptulemusi, kus kogu aasta on kokku võetud, seal selgub järgmist, et Jäned kari on läinud aastal 1.224.321 marka sisse toonud ja sellest summast on puhaskasu saadud 70.929 marka. Sellest sissetuleku summast on maha arvatud jõutoit, karjatamamine, ja kõik, mis karja eest on üldse välja läinud. Sõnnik ei ole arvesse võetud, mis raamatupidamise seisukohalt küll peaks arvesse võetama, siis oleks kasu suurem, kuid tegelikult põllumehe seisukohalt ei poolda seda, et sõnnik arvestatakse. Sellest näeme, et see väide õige ei ole, mis rkl. Gustavson ette kandis, et Jäned kari olevat kahju toonud, et lehm kõigest 5 toopi piima päevas annab, kui vaatame aasta lõpul, siis näeme, et Jäned mõisa on kasu toonud. Mina arvan, et see aasta on pilt rkl. Gustavson'ile veel halvem, sest suurem jagu lehma on praegu alles lüpsma tulemata, kuna väike osa lüpsab, ja praegu saab ainult 350 toopi ümber päevas piima. Kui nüüd rkl. Gustavson tuleb lehmatali ja loeb ära, et teil on 100 lehma ja saate ainult 350 toopi piima, tähendab, teie kari on veel halvemaks läinud, tuleb 3½ toopi piima päevas lehma pealt. Niimoodi, mu härrad, arvestada ei saa, et kõik need lehmad piima annavad, kel nidad all on. (O. Gustavson, stp: Kas niisuguseid lehma ka on, kel nidasid ei ole?).

Tähendab, Teil peavad kõik lehmad lüpsma, kes talus on. Tullakse ja kõneldakse siit Riigikogu kõnetoolilt nii tõenäoliselt ja tahetakse uskuma panna, et see tõesti nii on, ja et härra Gustavson seda oma silmaga Jänedal on näinud. Vaadake, härra Gustavson, niisuguste andmetega opereerida ei või, vaid tuleb tõsiselt asja hinnata.

Edasi tähendas rkl. härra Gustavson, et Jäned kool läinud aastal olla kavatsenud 4000 puuda heinu ära müüa. Ma ei tea, kas see siis tõesti nii halb asi on, kui majapidamises midagi üle jääb ja see ära müüakse. Mina tähendasin aga siin juba alguses, et Jäned kool on asuniku seisukohal, ja ei ole suutnud oma majapidamist veel tarvilikule kõrgusele panna, ja ei ole keegi veel pahaks pannud, kui asunik on mõne koorra heinu linna too-

nud. Sellepärast oleks see ka Jänedal seisukohast õige. Aga mina ütlen ühte, ei ole Jänedal ühtki koormat heinu müüdud, vaid Jänedal heinad söödeti kõik mõisas ära. Oli küll kavatsus müüa, aga see jäi teostamata, ja neid heinu jäi veel käesoleva aasta kevadel järele. Teiseks, Jänedal jäi veel rohkem karjatoitu järele, nimelt 3500 puuda põhku. Aga teie nähtavasti kõiki asju veel ei teagi, härra Gustavson.

Edasi ütleb härra Gustavson, et Jänedal kari on ühekülgsest toidetud, mis ei olla otstarbekohane olnud. Aga selle jättis härra Gustavson tähendamata, kuidas tema arusaamisel see otstarbekohane toitmine oleks. Küsisin sellekohaste eriteadlaste käest järele, kuidas tuleks Jänedal karja toidunorm kokku seada, sest oli hulk ristikheinu ja piiritusevabrikust sai palju praaka, ja kas on kasulik praegu jõutoitu juurde ostma hakata. Eriteadlased arvasid, et ei ole kasulik jõutoitu juurde osta, kui omal praaka ja ristikheinu on. Karja toidunorm seati nii kokku, et rohkem sai kari ristikheinu ja vähem jahu. Nii et täitsa ilma jõutoiduta Jänedal kari ei ole olnud. Tegelikud põllumehed lähevad ikka sellest seisukohast välja ja vaatavad, kuivõrd odavalt piimatoop omale kätte tuleb. See ei ole kõige tähtsam, et lehmad peavad selle kõigekõrgema piima normi välja andma, kui see piim põllumehele rohkem maksma läheb, kui tema turul selle eest saab. Piima produktsiooni juures on tähtis see, et piimatoop võimalikult odavam tuleks. Ei ole mingit mõtet Tallinnast kalli raha eest jõutoitu ostma hakata ja oma ristikhein söötmata jätta. Mina ei saa niisugusest teoreetilisest tarkusest aru, mida härra Gustavson siin toonitas.

Edasi tähendas härra Gustavson, et Jänedal sõnnikuhoiuruumid olevat väga halb. Ma ütlen ka, et see on halb. Aga selle jättis härra Gustavson ütlemata, et sinna hoiuruumi ei panda sõnnikut, vaid et sõnnik veetakse kinnise katuse alla, endisesse nuumhärjade talli. Sinna endisesse hoiuruumi oli küll läinud sügisel väikene osa sõnnikut pandud, aga seda oli tehtud isesugustel põhjustel. Nimelt sellepärast, et nuumhärjade talli ees on suur virtsakaev, selle virtsakaevu lagi oli sisse kukkunud ja seda ei saadud vihmaste ilmade pärast parandada ja sellepärast tuligi osa sõnnikut endisesse sõnnikuhoiuruumi panna. Neid põhjusi härra Gustavson muidugi arvesse ei võta, vaid ütleb, et seal oli sõnnik vee sees ja sellega olla terve Jänedal sõnnik vee sisse maetud. Nii ühekülgne ei võiks olla.

Edasi tähendas härra Gustavson, et vahekorrad olevat Jänedal koolil ümberkaudsete põllumeestega väga halvad. Mina ei tea, kui härra Gustavson oleks ise Jänedal mõisa maha-

pidaja olevat, siis ma usun, et tema selle olukorraga küll leppida ei võiks, kui kõik ümberkaudsete põllupidajate loomad tulevad Jänedal põldude peale ja odra-kaerte sisse. Seal anti neile põllupidajatele üks ja kaks korda teada, et teie ei tohi oma loomi mõisa põldudele lasta, aga kui need lood ikka kordusid, siis pidi ometi teistsuguseid abinõusid tarvitusele võtma ja pidi nendele protokollid teha laskma. Minu arusaamine on see, ja ma usun, et see on täiesti põhjendatud, et ei tohi ometi teise maa peale oma loomi saata. Edasi, varastatakse kartulid, sahu ja teisi asju, ja osa varastatud kraami on ka ümberkaudsete elanikkude käest kätte saadud. Ja kui nüüd öeldakse, et teie vahekorrad on halvad, siis peame selle loogika järgi kõik oma käest ära võtta laskma, mis meil olemas on, ja siis oleksime meie head. Niimoodi aga majapidamist juhtida ei saa.

Edasi tähendas härra Kerem, et keskselts teeb mõldrile suurt ülekohut, kui tema tahab inimest, kes 30 aastat on seal koha peal olnud, välja ajada. Keskselts ei tee ülekohut, vaid nõuab ainult seda kätte, mille eest ta rendi maksab. Veski on Jänedal mõisa ja kooli objektis kõige tähtsam osa. Veski saaks elektrivalgustuse, ja veski on tööstuskoht, mis kasu annaks. Ilma veskita on Jänedal kool väga raskesse majanduslikku seisukorda pandud, sest koolil puudub valgustus. Et veski meie käes ei ole, sellega on Jänedal mõisa majapidamine 100.000-ded kahju saanud. Ka seda teab härra Kerem hästi, aga selleks ei astunud tema ühtki sammu, et seda objekti, mis renditud oli, kätte saada. Härra Kerem ütles peaaegu sõnasõnalt: „Ei või nõuda, et mölder peaks oma varandused, mis ta 30 aasta jooksul veskisse paigutanud, sinna paika jätma.“ Keskselts seda mõldri varandust ei taha, vaid see maksetakse penni pealt välja, mis tema omandus on. Kuid härra Kerem on ise sellele rendilepingule alla kirjutanud ja on teise varanduse 3-dale isikule edasi rentinud. Siin ei saa keskselts kuidagi viisi süüdlane olla, kui ta oma rendiobjekti kätte nõuab. Väga imelik paistab mulle härra Gustavson'i seisukoht, kes siit kõnetoolilt mõldrit ja tema huviseid kaitsema tuleb. On väga imelik, et sots tuleb kaitsema üksiku inimese huviseid üldhuvide vastu, kuna harilikult sotsialistide seisukoht see on olnud, et üksiku huvid peavad üldhuvide eest taganema. Jänedal suhtes ei maksa aga see põhimõte, vaid siin otsustatakse üksiku kasuks ja üldsuse kahjuks.

Tahaksin lõpuks tähelepanu selle peale juhtida, mis ette toodi Riigikogu liikmete Gustavson'i ja Kerem'i poolt Jänedal üleandmise korral: sest siis olevat keskseltsil suured

puudujäägid Jänedal olnud. Need keskseltsi puudujäägid olid tol korral samasugused, kui kõik teie jutud teiste puudujääkide ja asjade kohta. Tegelikult hinnati inventaar üle, olin ise ka selle juures, ja see hinnati keskmiselt, enam alla, kui üle hinna. Selle tõsise hindamise järgi tuli ilmsiks, et keskseltsil on rohkem kapitaalid või varandust olemas, kui võlgu. Nüüd aga tullakse Riigikogu kõnetooli ja öeldakse, et keskseltsil olnud 4½ miljonit võlga, mida ta katta pole suutnud. See ei ole õige, see on ebaõige, ja võib otsekohe öelda, et see on vale. Keskseltsi varandus oli sel ajal suurem, kui ta võlad ja tema aktiva on iga aastaga tõusnud, aga mitte langenud. Siin võidakse ju kergel käel öelda, et temal polnud penni eestki varandust ja võidakse kõike öelda, kuid need hindamised ei ole õiged. Peab tõesti kahetsust avaldama, et niisugused asjad üldse Riigikogu kõnetoolilt ette tuuakse, ja üksiku põllutöökooli kahjuks tahetakse siin kõik teha selleks, et seda kooli maha matta. Selle üle peab tõesti kahetsust avaldama. Kui Riigikogu liikmed härrad Kerem ja Gustavson koolile kaasa aidata tahavad, nagu nad seda ise tõendavad, et kool kui niisugune peaks alles olema, siis peaksid nad oma kõnelede teistsuguse tooni võtma, aga praegusel korral on kõik selleks sihitud, et kõike, mis Jänedasse puutub, halvaks panna ja halvalt ette kujutada. Tehke, mis teie tahate, aga ühte ütlen, et tõtt ei saa teie maha salata, tõde jääb ikka püsima, kuigi teie igasuguste kahtlustustega Riigikogu kõnetoolilt tahate keskseltsi ja Jänedal põllutöökooli kahjuks välja tulla.

O. Gustavson (stp): Teen ainult paar märkust härra Tonkman'i tänaste avalduste kohta. Need arvamised Jänedal põllutöökooli majapidamise kohta, millised mina ette kandsin ühel eelmisel koosolekul, olid mitte minu omad, vaid ma tsiteerisin alamkommissjoni protokollis olevaid arvamisi, mida avaldas põllumeeste rühma kuuluv liige härra Arras. Härra Arras'e arvamine käis niivõrd hästi lehmade toitmisel, üldise piimasaagi kui ka kogu kooli majandusliku seisukorra kohta. Sellepärast võiks härra Tonkman need etteheited ja teravused, mida ta tahab adresseerida minule, väga hästi lahendada oma rühmakaaslase härra Arras'ega kodusel kombel.

Edasi tähendan ma, et 1925. a. veebruarikuul lõpul, vist 27-dal või 28-dal, kui meie seal käisime, ei võinud loomulikult eelarve alamkommissjon ette teada, missuguse lõpptulemusega teie 1924./1925. majandusaasta lõpetate. Selles suhtes on härra Tonkman'il

täiesti õigus. Ei ole mina sel korral mingisugust ennustust tahtnud teha selle kohta, mis edaspidi võiks tulla. Härra Arras, samuti mina, konstateerisime ainult seda, kuidas selle kooli talu majapidamine tol korral tõesti oli. Isegi härra Tonkman pidi seda tõendama, et kooli majapidamine tol ajal õige rohkesti soovida jättis.

Härra Tonkman on katsunud peale selle veel tõendada, et olla täiesti vale, kui tullakse tõendama, nagu oleksid keskseltsil olnud puudujäägid siis, kui taheti kool üle võtta riigile. Need etteheited on tehtud minule. Ma võin Teile, härra Tonkman, öelda, et mina kandsin vastavad arvulised andmed ette mitte kuskilt mujalt, kui Riigikogule esitatud vastava seaduseelnõu seletuskirjast. See seletuskiri oli esitatud valitsuse poolt siis, kui härra Kerem oli põllutööminister ja mina arvan küll, et neid ametlikus korras valitsuse poolt esitatud andmeid võib, objektiivselt võttes, rohkem usaldada, kui härra Tonkman'i isiklike väiteid. Selle seletuskirja põhjal oli keskseltsil Jänedal tol ajal kõike kokku võttes varandust 6.170.594. marga väärtuses. Keskseltsil oli aga varanduslikke kohustusi 10.245.750. marga suuruses. Mina arvan, et siit peaks igale ühele, kes nelja aritmeetilist tehet tunneb, selge olema, kas võib siin kõneleda puudujäägist või ülejäägist. Isegi härra Tonkman'ile läheks raskeks, kõigi tema võimete peale ses mainitud suhtes vaatamata, ümber lükata, et kui võtta 10.245.750 margast 6.170.594 marka maha, et siis saame mitte puhtulejääki, vaid puudujääki 4.075.156 marga suuruses.

Mina arvan, et see väikene faktiline tõsiasi laseb meil hinnata kõiki härra Tonkman'i poolt täna kui ka varem Jänedal suhtes avaldatud arvamisi. Neid tuleb võtta enam kui ettevaatlikult. Härra Tonkman on minu meelest ainult ühe mõtte õieti väljendanud: ei oleks tõesti maksnud Riigikogu kallist aega raisata jänedal-aadiga. Seda õpetust ei oleks härra Tonkman tarvitsenud anda teistele, — ta vaadaku peeglist kord enda otsa. Sest kui ühel, kahel, kolmel ja täna neljandal koosolekul läbirääkimisi on peetud selle küsimuse üle, siis on kahtlemata härra Tonkman ise kogu loost esimaadlejana osa võtnud. Et aga Riigikogul need päevad päris tühja ei läheks, nagu sõelaga veekandmine, ja et vastavat konkreetset järeldust teha, sellepärast esitan ülemineku-vormeli, mis kõlaks järgmiselt: „Riigikogu, ära kuulates härra A. Kerem'i erakorralise teadaande puhul peetud läbirääkimisi, juhib põllutööministri tähelepanu sellele, et tuleks hoolitseda selle eest, et riiklikku abiraha saavate põllutöökoolide maa-maja-

pidamiste juhtijaiks katsutaks leida kohasemad ja asjatundlikumad isikud, ning läheb päevakorras edasi.“

Mina arvan, selle ülemineku-vormeli poolt peaksid eelkõige härrad põllumehed olema, kes alati on toonitanud, et neil on südamel põllutöökoolide hea käekäik. Meie teame aga, et majapidamise hea käekäik on seotud tubli juhatajaga. Üks tubli juhataja majapidamises garanteerib selle majapidamise hea käekäigu. Kui Jänedal asjad nii halvasti on, siis peame järelikult konstateerima, et Jänedal on senni olnud väga halvad majapidamise juhid.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Tonkman'il on sõna faktiliseks märkuseks.

K. Tonkman (põl): Faktilise märkusena pean tähendama, et Jänedal majapidamine hinnati riigikontrolli põllutöoministeeriumi keskseksi asemiku poolt, ma ei mäleta mil kuu-päeval, 10½ miljoni marga peale. Nii ei ole see õige, mida härra Gustavson omalt poolt ütles.

Teiseks Jänedal asju ei ole mina, vaid just härra Kerem oma erakorralise teadaande puhul ette toonud.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Gustavson'i poolt on järgmine ülemineku-vormel esitatud: „Riigikogu, ära kuulates härra A. Kerem'i erakorralise teadaande puhul peetud läbirääkimisi, juhivad põllutöoministri tähelepanu sellele, et tuleks hoolitseda selle eest, et riiklikku abiraha saavate põllutöökoolide maa-majapidamiste juhtijaiks katsutaks leida kohasemad ja asjatundlikumad isikud, ning läheb päevakorras edasi.“ (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on see ülemineku vormel vastu võetud.

15. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul O. Gustavson'i, J. Vain'i, E. Jonas'e ja J. Tiks'i arupärimisele alevite osavõtust kõrvaldamise kohta maakonnanõukogude valimistelt.

O. Gustavson (stp): Käesoleva arupärimise puhul peetavil läbirääkimistel on enam põhimõtetlik kui praktiline tähtsus. Sest küsimus, mille selgitamiseks omal ajal oli esitatud arupärimine, on vahepeal Riigikogu enda poolt pandud liikuma praktilise lahendamise suunas. Viie rühma esitajate allkirjad on antud seaduseelnõule, mis juba pikemat aega seisab Riigikogu päevakorras.

Meie rühm tahaks loota, et II Riigikogu veel selle seaduse jõuab vastu võtta enne laialimnemist. Kui mina aga täna selle arupäri-

mise puhul sõna võtan, siis on mind sundinud selleks eestkäit härra siseminister oma vastusega. See vastus on sedavõrd iseloomustav, et ei saa ta puhul vait olla. Härra siseminister mõistab, seda peab temale auks ütleva, alati neil puhkudel, kus sisuliselt on raske oma seisukohta kaitsta, kasuistlikult leida väljapääseteed. Kõige paremaks tunnistuseks oli täna hommikune vastus meie küsimisele härra Michelson'i asjus, mis jättis kõik ülesseatud küsimised vastamata. Härra siseminister on ka käesoleva arupärimise puhul oma sõna rääkinud, aga millest ta eemale hoidnud, kui katkust, — küsimuse sisulisest käsitlemisest. Nähtavasti käib härra siseministrile üle jõu katsuda põhjendada seda ilmselt ebaloomulikkude seisukorda, kus alevid elanikkudega ühelt poolt ühesugustel alustel alluvad maakonnavalitsustele, teiselt poolt aga on kõrvaldatud osavõtust maakonnanõukogu valimistel.

Härra siseminister leiab, et siseministri kompetentsi kuulub vaid valimiste väljakuulutamine ja valve valimiste seaduspärasuse üle. Muuga ei olla tal tegemist. Ja kui siis 1920. a. mõned maakonnavalitsused pööranud siseministeeriumi omavalitsuse asjade peavalitsuse poole järelepärimisega alevite osavõtu suhtes maakonnanõukogude valimistest, siis avaldanud omavalitsuse asjade peavalitsus ringkirjalikult oma arvamist. Seda tulla aga võtta kui omavalitsuse asjade peavalitsuse kodust arusaamist, mis ei olla kohustav ühelegi omavalitsusele. Omavalitsuse asjade peavalitsus oleks võinud seesugusest seletuse andmisest ministri arvates üldse keelduda. Ja kui ta siiski oma suu lahti tegi ning seletas, siis heamehe poolest. See seletus ei kohusta kedagi ning kui omavalitsus siiski selle järgi talitab, siis langeb vastutus mitte ministeeriumi, vaid omavalitsuse enda peale. Sellepärast olla arupärimisega siseministeeriumi poole pööramine täiesti üleaarne.

Oma väite kinnitamiseks tsiteerib härra siseminister Riigikohtu otsust Viljandi linnavalitsuse vastava järelepärimise peale. Need kaks asja olla täiesti analoogilised. Härra siseminister võtab kokku ja õpetab: „Kui seaduse järgi kuulub asi mingisuguse asutuse kompetentsi ning kui see asutus ühes asjas täiesti kindel ei ole ja tahab teise asutuse arvamist teada saada, ja kui talle see arvamine kätte tuleb ja ühineb selle arvamistega, siis on juriidiliselt see selle asutuse arvamine, kelle kompetentsis selle asja otsustamine oli, aga mitte asutuse arvamine, kes selles asjas oma arvamist on avaldanud.“ Härra siseminister on oma põhiväite püstitamisel siiski veidi libastanud. Maakonnanõukogude valimise seaduse § 78. lausub nimelt järgmist: „Kõik arusaamatused, mis käesoleva seaduse käsitlemisel tekivad, lahendab sise-

minister.“ Tsiteeritud paragrahvi põhjal peaks olema päris selge, et siseministeerium on kohustatud maakonnanõukogude valimise seaduse käsitamisel tekkinud arusaamatuste puhul oma seletusi andma. Sama selge on, et antud seletuste põhjal ettevõetud sammude tagajärgede eest vastutab siseministeerium, aga mitte omavalitsus, kes siseministeeriumi ettekirjutuse täitnud. Nii siis: omavalitsuse asjade peavalitsuse poolt 1920. a. antud ringkirja tuleb võtta mitte heamehe poolest antud oma arusaamise avaldamisena, mis kedagi mittemillegiks ei kohusta, vaid ametliku obligatoorse eeskirjana. Ma olen kindlasti veendunud, et kui näiteks mõni omavalitsus oleks keeldunud härra Dolf'i näpunäidetega arvestamast, siis kahtlemata siseministeerium oleks leidnud teed, kuidas sundida seda omavalitsust härra Dolf'i poolt antud eeskirju täitma.

Sellega võiks küsimuse õieti lõpetatuks lugeda, nagu siseminister oma kõnes tähendas, „et see osa langeb täiesti ära, aga ma puudutan siiski seda küsimust, mispärast omavalitsuse asjade peavalitsus niisugusele arvamisele on tulnud.“ Vastus on lühikene: see oli puht poliitiline võte. Kui härra siseminister katsub 6. septembri 1920. a. valimise seaduse 26. okt. sama aasta muutmise seadusest välja lugeda seda, et alevid olla selle muutmise tagajärjel välja langenud, siis on see sama meelevaldne, nagu ta seletus omavalitsuse asjade peavalitsuse ringkirja kohta. 6. septembri 1920. a. seaduse § 3. oli öeldud selge sõnaga: alevielanikud võtavad osa maakonnanõukogu valimistest, 26. oktoobri 1920. a. seadusega jäeti § 3. ning mõned teisedki valimisõigust ning nimekirju käsitavad paragrahvid välja ning lahendati valimisõiguslike küsimus § 14-ga järgmisel kujul: „Maakonnanõukogude valimistel on tarvilusel Riigikogu valimise seaduse („Riigi Teataja“ nr. 105/106—1920. a.) §§ 17.—22. ettenähtud hääleõiguslike kodanike nimekiri.“ Sellesse nimekirja kuuluvad aga kõik vabariigi hääleõiguslikud kodanikud, endast mõistetavalt ka valimisealised alevielanikud. Kui seda muudatust aga siiski tõlgitseti alevielanikkude valimisõiguse kahjuks, siis — ma rõhutan seda veel kord — puhtpoliitilistel kaalumistel.

See poliitiline tagapõhi torkab silma nüüdki, kus teatud Riigikogu liikmete poolt on esitatud maakonnanõukogu valimise seaduse muutmise seadus. Härra siseminister endises Jaakson'i kabinetis ja härra siseminister praeguses Teemant'i valitsuses on teinud kõik, et seda seadust II Riigikogus vastu võtta ei jõutaks. Härra siseminister ise on soovitanud otsida teed, kuidas alevielanikkude õigusi jalule seada,

tema oma korraldustega seda teha ei võivat. Kui see tee nüüd leitud oli ja Riigikogu liikmete poolt vastav seaduseelnõu esitatud, siis oli siseminister esimene, kes nõudis eelnõu arutamise katkestamist senniks, kui Vabariigi Valitsus on seisukoha võtnud. Vabariigi Valitsus aga viivitas nädalate kaupa seisukoha võtmisega, selles vist tema arvates rängas küsimuses, ja üldkommisjon oli sunnitud võtma eelnõu vastu Vabariigi Valitsuse õnnistavat „ja“ või keelvat „ei“ teada saamata. Ainult vanematekogu kaudu selgus valitsuse seisukoht härra siseministri suu läbi ja see oli loomulikult eitav. Selle küsimuse lahendamiseks ei olevat mingit kiiret, valitsus tulevat nii-kui-nii valimiseaduse muutmiseadusega jne. Kõik need vastuväited räägivad läbi lilledele ilmse eesmärgiga viivitada eelnõu vastuvõtmisega, et ka 1926. a. maakonnanõukogude valimistelt oleks võimalik kõrvaldada alevikkude elanikke. See on kõikide nende seletuste a ja o. Ja imelik kombel on kaks rühmitust, vanad ja noored põllumehed, olnud need, kes seda siseministri seisukohta on kaitsnud ja toetanud. Vanad põllumehed ja noorpõllumehed on oma advokaadi ja mitteamadvokaadi kõnekunsti kokku võttes püüdnud kaasa mõjuda selleks, et esitatud seaduseelnõust II Riigikogus asja ei saaks. Kindel on, kui II Riigikogu esitatud seaduseelnõu vastu ei võtta, siis vaevalt III Riigikogus sellest enne novembrit asja saab. Maakonnanõukogude valimised on aga juba novembrikuus.

Peale selle kaitseb seda seisukohta huvitava kombel südilt maakondade liit. Seesama liit, kes muidu raiub rauda omavalitsuste huvide eest. Igalpool aetakse sealt poolt rind ette: omavalitsuste huvid olgu silmas peetud. Aga siin, kus ilmselt kannatavad teatud omavalitsusüksuse huvid, siin ei ole maakondade liit mitte ainult vait, vaid siin toob ta alevite asja vastu põhjenduseks pealegi härra siseministri kõne, mis peetud käesoleva arupärimise puhul. Maakondade liit on kaks korda vastu võtnud otsuse, et alevitest tuleb lahti saada. Maakondade liit on süle ja seljaga selle vastu, et alevielanikud võtaksid osa maakonnanõukogude valimistest. (M. Juhkam, tõer: Väiksem enamus.) Jah just, maakondade liidu enamus. Kui teie küsite, kas see on maakonnavalitsuse kaitse, siis võib selle kohta öelda vaid ei. Aga need härrad kaitsevad omavalitsust ainult sedavõrd, kuivõrd see neile kui parempoolsetele vastuvõetav. Iga asi, mis aga sihhib sinna poole (näitab pahemale poole), millel veidi pahempoolne värv, sellele ollakse kindlasti vastu. Kas see maakonna omavalitsusele kui sarnasele kasuks tuleb või mitte, sellest ei küsita.

On huvitav märkida, et härra siseminister on oma positsiooni läbisurumises leidnud väga algupärase tee: kõik alevid linnadeks. Üle öö Eestisse üle 13 linna juurde. Lubatagu labaselt öelda: just nagu oleks linnade soetamine kääritegu. Maakondade liit jälle soovitab enam kui südamlikult: alevid majanduslikult täiesti iseseisvaks ning maakonnaavalitsuse administratiivse järeelvalve alt välja. Lubatagu asetada neile härradele küsimine, kui leitakse olevat loomulik ja iseenesest mõistetav, et alevid, kus üle 2000 elaniku, võivad otsekohe suhtuda siseministeeriumile, no mis pagana päralt siis vallad, kus kunni 5000 elanikku, peaksid suhtuma siseministeeriumisse teise astme omavalitsuse kaudu. Loogiline olles peab ju siin kahtlemata seisukohale asuma, et ka vallad tulevad maakonnaavalitsusele allumisest vabastada ja allutada vahetult siseministeeriumile — teiste sõnadega, maakonnaavalitsus muutub täiesti tarbetuks. Kui aga seda mõtet mööda minnes mõnelt poolt puudutatud, vaadake siis seda ärevust, mis sealpool tõusnud: see olla kõige hullem omavalitsuse mõtte eitamine.

Nii siseministri enda kui ka maakondade liidu arvates on kaks soovitatud teed, üks sümpaatlikum teisest. Aga õnnetuseks on nii ühe kui teise tee tähisteks mitte mure alevite saatuse pärast, vaid kogupõllumeeste poliitilised tagamõtted ja kavalad kaalumised. Sellepärast tuleb just alevil endail neid oma värskaid südamesõpru enam kui ettevaatlikult võtta, teades, et siin niihästi siseministeerium oma pakilise linnadeteo soovitamise, kui ka maakondade liit oma ettepanekutega, alevid maakondade alluvusest täiesti välja jätta, ei tegutse alevite endi huvides, vaid puhtpoliitilistel kaalumistel, millel kahtlemata tuntav parempoolsuse maik man. Ma ei esita käesoleva arupärimise puhul mingit ülemineku-vormelit. Ma arvan, et Riigikogu selle ülemineku-vormeli annab siis, kui ta enne laialimineku vastu võtab juba esitatud maakonnanõukogude valimise seaduseelnõu. See elnõu taotlebki sihti, küsimust seada kindlale pinnale. Alevid, kes alluvuses ja suhtuvuses alluvad maakonnaavalitsustele, peavad saama õiguse osa võtta maakonnanõukogude valimisest.

Siseminister K. Einbund: Austatud Riigikogu liikmed! Et arupärijad mingisugust ülemineku-vormelit ei esitanud, ei oleks vahest ka minul, kui vastajal, põhjust enam pikemalt kõneleda selle juures. Aga kui eelkõneleja teatavat poliitilist sihilikust oletas siseministeeriumi ja valitsuse suhtes, siis tahaksin mina seda küll tõsiselt parandada. (Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp poolt.) Ükski valitsus ega ükski valitsuse juht ei ole selles

küsimuses siseministeeriumile kunagi teistsuguseid juhtnõore andnud ja ei ole sellest tegevusest aru pärinud, järelikult on see tegevus valitsuse tegevusega kooskõlas olnud. (O. Gustavson, stp: Kuidas, valitsus pärib Teilt aru?) Palun vaadata põhi-seaduse vastavaid paragrahve, siis Teie näete, missugused õigused on valitsusel ja valitsuse juhil. Aga kui eelkõneleja sihilikust ette heidab, siis paistab minule iseäralikuna sellest kõnest järgmine asjaolu. Nii mitmel korral rõhutatakse Riigikogus eriti just eelkõneleja mõtteosaliste poolt, et omavalitsuste arvamiste ja tahtetega tuleb kindlasti rehkendada, nendega tuleb kindlasti arvestada. Aga iseäralik on just see asjaolu, et teatava sihilikuse pärast ühel korral tahetakse arvestada omavalitsuse tahtega, aga teisel korral ei taheta seda mitte. (Vahelhüüe K. Virma, stp poolt.) Jah, vaadake, härra Virma, Teie ütlete, et nii peab ikka tegema, aga selles küsimuses ei ole mina nii saanud teha. Mina ei saa valitsemise juures nii öelda välja minna sihilikusest, et ühel korral peab sellega tõsiselt arvestama, ja teisel korral ei pea sellega tõsiselt arvestama, vaid minu arvamise järgi peab alati omavalitsuse tahtega arvestama. (O. Gustavson, stp: Kas Teie politsei korraldamisel arvestasite selle tahtega?) Kui sellel tahtel tõsipind on. Ja kui meie võtame selle viimase kaasuse, siis on siin siseministeerium arvestanud omavalitsuste tahtetega. (O. Gustavson, stp: Rohkem kui asi ise seda nõuab.) Rkl. Gustavson on arvestanud alevite tahtega ja ka linnade tahtega, linnad on ka seda tahtnud ja täiesti arusaadaval põhjusel, sest et meie omavalitsused on käinud sootu teist arenemise teed oma konstruktsiooni poolest, kui endised Vene omavalitsused, ja sellepärast ei oleks võinud kõneleda sellest teest niisuguse julgusega, nagu täna seda tegi rkl. Gustavson. Muidugi võib teisel arvamisel olla ja võib pooldada teisi arvamisi, aga meie omavalitsuse struktuuri juures ei saa sellest kõneleda, sest meie omavalitsused on teist arenemise rada läinud oma sisemise ehituse poolest, kui Vene omavalitsused. Ja niipalju kui meil omavalitsuse liikisid on, kõik on senni pooldanud seda seisukohta, mis selles küsimuses on omane ka siseministeeriumile olnud, linnad, alevid, kui ka maakonnad. Ja kui rkl. Gustavson väidetega minu kui ka siseministeeriumi suhtes esile tuleb, nagu oleks siin sihilikult talitatud, poliitiliselt sihilikult talitatud, siis minul on alust oletada, et Teie nii julge väljaastumine küll ilma poliitilise sihilikuseteta ei ole. Seal on kindlasti see tagapõhi. Mitte seevõrd alevite pärast, mitte seevõrd linnade ja maakondade pärast

ei ole see küsimus üles tõstetud, vaid see on... (J. Vain, stp: Poliitika on ikka poliitika.) Kui see nõnda on, siis palun mulle mitte ette heita sihilikkust selles küsimuses, ja palun omaks võtta enesele ka teatava poliitilise sihilikkuse avaldamisviisi. Aga et see küsimus uuesti päevakorradele tuleb, siis ei ole minul, samuti kui eelkõnelejal, põhjust pikemalt peatuda selle juures, kui läheksin samuti kergelt päevakorras edasi, kui seda arupärijad ise on soovinud, aga selle õiendusega, et ma ei tahaks omaks võtta neid etteheiteid, mis teinud rkl. Gustavson.

O. Gustavson (stp): Mina ei salga, et ma 1920. aastal antud siseministeeriumi omavalitsuse asjade peavalitsuse lühikesest seletusest alevite kõrvaldamise kohta maakonna-õukogude valimistelt, katsusin välja lugeda ja loen praegugi välja poliitilist tagamõtet. Samuti ei salga ma, et ma tõendasin: härra siseminister on katsunud vastust andes meie poolt esitatud küsimuse sisulikkust küljest täiesti vaikides mööda minna. Ja ma asetaksin veel kord küsimise härra siseministrile. Kas on tema meelest loomulik, et teatavad omavalitsuse üksused, kes teistele üksustele alluvad, ise nende teiste üksuste valimistest osa ei võta. Teiste sõnadega: Kas loeks härra siseminister loomulikuks ka selle, et vallad ei võtaks enam osa maakonnaõukogude valimistest. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kas nad maksusid maksavad?) Lugupeetud Riigikogu liige, võtke kätte meie tulumaksu-seadus — seal on öeldud, et ka alevid tulevad arvesse võtta selle $\frac{1}{3}$ arvestamisel, mis langeb maakondade kasuks. Samuti võtke meie teised seadused, igalpool leidub, et alevid ja vallad suhtuvad siseministeeriumi. Ja ma küsiksin siis veel kord härra siseministrilt: kuidas tema sarnase kahepaiksuse peale lõppude-lõpuks vaatab. Ja kui küsimus seada sellele pinnale, siis ei tohiks härra siseminister nõnda julge olla, kui ta tuleb kõnelema: sotsialistid olla huvitatud sellest ainult sedavõrd, kuivõrd see parteipoliitiline küsimus on. Meie oleme selle küsimusest eestkätt huvitatud just sellepärast, et praegune seisukord täiesti ebaloomulik ja lubamata on. Härra siseminister soovib meile arvestada rohkem omavalitsuste endi arvamisega. Mina võiksin härra siseministrile just seda sama soovitada, sest mis ühe tervisele hea, see teiselegi halb ei ole. Praegusele siseministrile härra Einbundiile on ette heidetud mitmelt poolt ja mitmel puhul, et ta teatud puhkudel omavalitsuse arvamisega ja kasudega ei arvesta. Minul tarvitseb ainult nimetada siseministeeriumi kõrgemate politseiametnikkude üm-

berpaigutamisi. Seadus püstitab otsekohe nõude: politseiülemate ja nende abide ametisse määramisel tuleb ära kuulata vastava omavalitsuse või linnavalitsuse arvamine. Härra siseminister ei ole aga selle arvamisega arvestanud. Kui ma ei eksi, olid Viljandi mehed need, kes viisid asja Riigikohtusse. Ja kuulmata küll: siseminister Einbund oli see, kes kaotas. Veel rohkem selgus: Riigikohus leidis, et härra siseministril — võib olla, et ma selles asjas ka eksiin — õigust ei ole seletada, nagu ei maksaks need seaduslikud nõudmised enam, mis omal ajal püstitati. Samuti ei tohiks härra siseministrile saladuseks olla, et just omavalitsused olid need, kes väga energilist protesti avaldasid ta omapärase politseikorralduse vastu. Sellest asjast tuleb meil vist kõnelelda siis, kui see asi eelarve korras Riigikogusse jõuab. Tänapäev on aga lugu nõnda, et siseminister, toetudes teatud volitus-seadusele, seda volitus-seadust võimalikult laiendades, on katsunud määruste korras tühistada veel praegu maksvaid seadusi. Kui võtta kätte siseministri uus politseikorraldus, siis ei leidu selles poolt sõnagi sellest, et see korraldus tühistab need ja need politsei kohta maksvad seadused. Järelikult on seadused maksvad. Nende maksvate seaduste põhjal on aga politseiametnikkude määramisel — ma rõhutan veel kord — tarvilik omavalitsuste arvamine ära kuulata. Ma küsiksin härra siseministrilt, kuidas ta tahab neid soove, mis ta meile annab, — arvestada omavalitsustega — kooskõlasse viia oma sammudega eriti meie politseiaparaadi korraldamises kui ka politseiülemate määramisel.

J. Vain (stp): Vahelhüüdena tähendati, et alevid ja maakonnad üksteisega maksude suhtes seotud ei ole. Nad on aga seotud mitte ainult maksude suhtes, vaid ka paljudel teistel aladel. Siin nimetati juba tulumaksu. Peale selle määratakse maakonnaõukogus ära, kas alkoholi-joogikohtade avamiseks luba anda või mitte. Alevivolikogud on selles suhtes täitsa ühesuguses õiguslikus seisukorras vallanoõukogudega. Samuti käivad praegugi veel maakonnaõukogude otsustamisele alevite turupäevad, laadapäevad. Alevid on maakondadega seotud palkade maksimisega õpetajatele. Kui seda sidet ei tunnustata, jääb sinna tühi koht. Nii näiteks mitmes kohas 1925. aastal maakonnad õpetajate palgaosa ei maksnud, nimelt seda osa, mis omavalitsuste poolt tuli juurde maksta. Üks juhatas õpetajat ühe juurde ja teine teise juurde, nii käidi Pontsiuse juurest Pilatuse juurde, ja tagajärg oli see, et õpetajate palgad seisid mõnes kohas kunni 8 kuud maksmata. Samuti on

lugu nende summadega, mis riigi poolt teede- tegemiseks antakse ja maakondadesse juhitakse, Mina seda täitsa pooldan, et maakonna tegelikud jõud, asjade lähemal asudes, tarvide—keskkohalt inimesi kohalekomandeerida, kõrvaldaksid. Maakonnad ei tarvitse alevitele vastavast riiklikust teede- abiraha summast osa anda. Alevite piirkonda kuuluvad aga suured tükid maanteed ja samuti ka suured sillad, sest üldse on alevite piirkondades palju sildu, aga alevitele ei jätku omalt poolt raha teede ja sildade korrashoidmiseks, nagu ei jätkunud ka maakondadel. Sellega on praegu vahekord alevite ja maakondade vahel võimatult segane. Tehtagu siis, kui ei taheta, et alevid maakondadega nii seotud on, nende vahel vahe: tehtagu selgeks alevite ja maakondade õigused: antagu alevitele samad õigused ja kohustused, mis linnadel, siis on vahe selge. Praegu seda selgust ei ole, ja väga iseäralik, kui härra siseminister, kes asja paremini tundma peab, selguse muretsemise vastu vaidleb.

Siseminister **K. Einbund**: Austatud Riigikogu liikmed! Need on kõik küsimused, mis päevakorradele tulevad vastava seaduseelnõu arutamise puhul, (O. Gustavson, stp: Teie olete selle vastu!) ja sellepärast ei pea ma põhjendatuks nende selgitamist käesoleva arupärimise juures. (J. Vain, stp: Ega mina ei peatunud ka! Ma puudutasin ainult.) Mis puutub politseikorraldusse, siis ei ole see siseministri politseikorraldus, vaid Vabariigi Valitsuse poolt maksmapandud politseikorraldus, nimelt selle valitsuse poolt, millest ka sotsialistid osa võtsid, ja teie olete seega ise selle korralduse heaks kiitnud. (O. Gustavson, stp: Kes siis nende „perfektide“ isa on, kas sotsialistid või Teie?) Sellega tahan ma öelda, et teie olete hea korralduse maksma pannud. Ja mina ei süüdistata Teid selles.

Mis puutub nimetatud protsessis Riigikohtus, siis võin tähendada, et ma olen iga oma sammu rajanud seaduse alusele. Aga et seadust interpreteeritakse ja võidakse interpreteerida väga mitmesuguselt ja et seadustes selgusetused on... (Vahelhüüe K. Baars'i, tõer poolt) Vaadake, rkl. Baars, mina olen Teiega ka protsessinud omavalitsuse kasude pärast, ja Teie olete ka enne mulle öelnud, et Teil õigus on, aga ometi olete kaotanud. Ja nii on seaduse seletamisega ikka. Selle seletusega, mis Riigikohus puudutatud küsimuse kohta andis, ei ole mina nõus, sest minu arusaamise järgi on minul õige arvamine selles asjas. Ka praegu tunnen ma seda, kuigi vormilik Riigikohtu seletus teistsugune oli. Senni maksva korra järgi tuli Riigikohtu otsusele alluda. See on uuesti tulnud norm,

aga see ei tähenda veel, et ma seda normi õigeks pean, sest seda võib täiendavalt teiste seaduste alusel ka teisiti seletada.

Kui rkl. Gustavson tahab selgeks teha, kuidas mina ei olevat omavalitsuse arvamisega selles küsimuses rehkendanud, see toodi näiteks ette, ja et mina olevat protsessi kaotanud, tuleks küsida, kui palju olen mina omavalitsuste kasuks protsesse võitnud, seda teie ei küsi. Teie nopite ainult selle välja, mis on tarvilik, vaadake, see on teatav poliitiline sihiklikkus. Teie nopite ainult need välja, mis võivad kõnelda teie kasuks. See on huvitav, et teie armastate seda avaldada, mis siseminister 2,3 või 4 korda Riigikohtus on kaotanud, aga sellest ei kõnele teie kunagi, mis siseminister Riigikohtus on võitnud. Ma võin öelda, et ma Riigikohtus olen kaotanud väikese protsendi võrreldes muude riigiasutustega, aga võitnud olen Riigikohtus väga suure protsendi. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Need järelvalve asjad on väikesed asjad, need ei tule arvesse, vaid meil on suuri asju, millest kõnelema võib, ja sellepärast ma palun — niisuguseid asju selle arupärimise juures mitte ette tuua, sest sellel alal ei ole teil Riigikohtus kaotamiste küsimuste asjus minule mitte midagi ette heita. (O. Gustavson, stp: Aga § 78 — see ütleb, et Teie olete kohustatud seletusi andma.)

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Martinson'i poolt on esitatud järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise Riigikoguliikmete O. Gustavson'i, J. Vain'i, E. Jonas'e ja J. Tiks'i arupärimise peale alevite osavõtust kõrvaldamise kohta maakonnakoogude valimistelt, läheb päevakorras edasi.“ Teisi ülemineku-vormelid esitatud ei ole. Asun rkl. Martinson'i ülemineku-vormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ülemineku-vormel va tu võetud.

Kuna Riigikogu koosolek on kestnud üle 2 tunni, kuulutan $\frac{1}{4}$ -tunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.30 min.

Pärast vaheaja jätkub koosolek kell 12.55 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja **A. Rei**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

17. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti sotsialistliku töölise partei Riigikogu rühma arupärimisele raha liikumise korraldamiseks maksvaltunnustatud juhtnööride mitteteostamise asjas.

läbirääkimiste puhul käsitada tahan, tublisti viibinud. Nagu teie mäletate, oli see arupärimine esitatud sotsialistliku rühma nimel detsembri esimestel päevadel mullu. Kuna arupärimise esitamise ajast nii palju juba möödunud on, siis luban endale lühidates sõnades meelde tuletada arupärimise sisu.

Arupärijad seletavad, et omal ajal, nimelt 12. juunil 1924. aastal võeti vastu Riigikogu poolt, ära kuulates toleaege rahaministri härra Otto Strandman'i seletust, juhtnöörid rahaliikumise kohta Eestis, mis iseenesest mõistetavalt pidid kohustavad olema Eesti panga kohta. Arupärijad on vahepeal materiaali kogunud, nende kätte on tulnud hulk teateid, mis oletada lubavad, et neist juhtnööridest kinni ei ole peetud. Nad küsivad: „Kas on Vabariigi Valitsusele teada, et tema poolt 12. juunil 1924. a. Riigikogule esitatud ja viimase poolt heakskiidetud juhtnöörid Eesti pangale raha liikumise asjas, eriti mis puutub panga portfelli revideerimisesse ja tervendamisesse, — on jäänud teostamata, ja et otse vastuoksa neile juhtnööridele ning põhimõtetele, on veel suurendatud krediite niisugustele ettevõtetele, kellel krediidid juba nii-kui-nii ebaloomulikult suured ja bilansid silmanähtavalt ebasoliidid ning üles puhutud olid?

Kui need asjaolud Vabariigi Valitsusele teatavad on, — mis kavatseb siis Vabariigi Valitsus ette võtta, et eespooltähendatud juhtnöörid ja põhimõtted kindlasti maksma panna ja riiki ähvardavaid kahjusid ära hoida?“

Selle arupärimise esitamise puhul Riigikogus taheti luua väga kardetav pretsedent. Teie mäletate, kõrgesti austatud härrad Riigikogu liikmed, et tol puhul, kui arupärimise esitajad arupärimise kohta oma põhjendused olid toonud, võttis erakorraliselt sõna härra rahaminister, teatades, et tema soovitab seda

K. Ast (stp): Kõrgesti austatud härrad Riigikogu liikmed! Meil on nüüd kahjuks, see tähendab Riigikogule kahjuks, kogunud portfelli õige palju arupärimisi eelmistest aegadest, mida raske on likvideerida. Nii mõnigi neist on veninud. Põhjustesed on ju arusaadavad, sest et Riigikogul oli tööde vaheaeg jõulupühade puhul. Enne seda oli valitsuse kriis, millal arupärimisi käsitada ei saanud, ja sellepärast on ka see arupärimine, mis ma täna

arupärimist mitte vastu võtta, kuna tal võimatu on kõiki puudutatud asjaolusid enda ja panga seisukohast valgustada, sest et see puutuks panga klientide huvidesse ja niiviisi võiksid kaalumised, mis arupärimise käsitamisel tõusevad, ühekülgsed olla. Mina, austatud Riigikogu liikmed, olin tol ajal Vabariigi Valitsuse liige ja ma rääkisin valitsuse koosolekul sedasama, mis ma lühidalt teile täna luban endale ette kanda. Ma tähendasin nimelt, et härra rahaminister ei või üht osa enda vastutusest ja kohusekandmisest niiviisi soomustada, et ta õiguse võtaks terve suure liigi küsimuste kohta Riigikogus seletusi anda. Maksvusele pääsenud mõistete järgi 1924. aastast alates valvab rahaminister Eesti panga tegevuse järele, teostab sellesamaga ka Riigikogu tahtmist, mis 1924. aastal väljendati, ja nendes piirides peab rahaminister Riigikogule Eesti pangasse puutuvates küsimustes aru andma ja vastavate arupärimiste ning küsimiste peale seletusi pakuma. See oli üks asi.

Teiseks tähendasin mina juba siis valitsuse koosolekul, et ei saa Riigikogu õigust arupärimiste suhtes kitsendada. Meie põhiseadus lubab 25 Riigikogu liikmele valitsuselt aru pärida, ja valitsus on kohustatud sarnasel juhtumisel vastama. Kui nüüd rahaminister endale õiguse võtab seletada, et tema ei saa vastata, soovitab arupärimist mitte vastu võtta, kuigi meie kodukord sarnaseks talitamiseks võimalust ei anna, siis tundus see, nagu surveavaldusena Riigikogu liikmete põhiseaduslikult kindlustatud arupärimise õiguse tarvitamisel. Ja lõppude-lõpuks leidis rahaminister ikkagi võimaliku olevat arupärimise peale vastata, ja vastata enam-vähem selles ulatuses, kuidas küsimised arupärijate poolt algatatud olid. Nii et mingisuguseid vormilisi takistusi poleks juhtunud selle arupärimise esitamisel, ja peab tagantjärele rahuldusega konstateerima, et tol korral väga halba pretsedenti ei loodud, mis tulevikus halbu tagajärgi oleks võinud luua.

Mispärast arvab härra rahaminister, et ainult temal üksi vastav takt on, et tema üksi teab, missuguseid asju Eesti pangast puudutada võib, ja teised seda mitte ei tea? Põhjendades arupärimist on arupärijad ainult kaht ettevõtet ja neile antud krediite puudutanud. Nad on nimetanud Harju panka ja Tallinna Eesti kirjastusühisust. Harju pank oli juba pankrottijäänud pank, ja tema ärioperatsioonid ei olnud enam mingisugune saladus, sest neist kirjutati ajakirjanduses. Harju panga lugudega on meie avalik arvamine üldse väga tegev olnud. Palju on tulnud avalikul arvamisel Harju panga puhul seisukohti võtta, ja sellepärast ei olnud see osa arupärimises enam

mingisuguseks sarnaseks panga saladuseks, mille üle rääkida ei oleks võinud. Ja mis puutub Eesti kirjastusühisusse, kes muuseas ajalehte „Päevaleht“ välja annab, siis olid ka tema äriasjad ja vahekord Eesti pangaga ammu enne seda kõne all, ja kõigepealt on kirjastusühisuse häälekandja „Päevaleht“ ise selle eest hoolitsenud, et ta äriasjad avalikkuse ette võisid tulla.

Ka täna, austatud Riigikogu liikmed, ei taha mina palju uusi asjaolusid puudutada, vaid piirdun ka peasjalikult nende kahe, siin juba varem nimetatud ettevõttega. Ühtlasi tahan mõningate faktide peale näidates tõendada, et Eesti pangas ka praegu veel sama kurs krediidide andmises edasi kestab, kui neil aastatel, mis käisid 1924. aasta ees. Seesama väga halb ja kardetav krediidide andmise viis, mis juba tegelikus elus soovimata nähtustes ennast on ilmutanud. Arupärimine käsitab seda iseäralikku Eesti panga krediidipoliitikat, mis algas aastatel 1921., 1922. ja 1923. Nende aastate jooksul, nagu teie väga hästi, härrad Riigikogu liikmed, mäletate, olid mõned suuräride tegelased ja juhid enda kätte mõistnud koondada tähtsad kohad nii Vabariigi Valitsuses kui ka Eesti pangas eneses. Olles suurte äride juhatajad, tösi küll, nüüd juba pankrottijäänud äride juhatajad, juhtisid need samad härrad tol ajal Eesti finantspoliitikat niihästi Eesti panga, kui ka Vabariigi Valitsuse ja rahaministeeriumi kaudu. Mul ei ole vist tarvis üksikuid nimesid hakata nimetama, avalik arvamine on neid juba enne nimetanud, aga niipalju lubaksin ma tähendada, et meil tol ajal nii kõrge Riigivanema koht, kui ka väga tähtis rahaministri koht, ja väga tähtis Eesti panga presidendi koht ja veel paar Eesti panga direktori kohta olid inimeste käes, kes samal ajal tegutsesid Harju pangas, tegutsesid nendes ettevõtetes, kes Harju pangaga äriiselt seotud olid, kes krediidoperatsioonide mõttes Harju pangast olenesid, nagu „Kosmos“, „Atlanta“ ja mõned teised veel vähema tähtsusega ettevõtted. Ja vististi on ikka lugu nii, et just selle tagajärjel, et äriiselt huvitatud isikud ise ka võisid Eesti panga krediidipoliitikat juhtida, tulidki need halvad nähtused ilmsiks, mille vastu alati võitlust 1924. aasta kevadel. Ühes lumesulamisega kevadel 1924. aastal lagunes ka, nagu mäletate, vana valitsus, lagunes see valitsus, kes mitme aasta kestel oli Eesti panga krediidipoliitikat mõistnud nii juhtida, et meie väiketööstus ja produktiivsed ettevõtted leidsid väga armetut rahuldumist krediidide mõttes, aga sarnased suurtööstused ning kaubanduslikud ettevõtted, kellele õieti Eestis mingisugust kandepinda ei olnud, võisid Eesti pangast endale pumbata krediiti

peaaegu kontroleerimata määral. Et see ei ole paljas väitmine, seks lubatagu, et ma nimetan neid krediite või seda iseloomulikku nähtust, kuidas Harju pangale krediiti anti.

Mul oli valitsuse liikmena juhus ühest komisjonist osa võtta, kus selgitati Eesti panga ja Harju panga vahekorda. Kahjuks ei saanud see komisjon kättejõudnud valitsuse kriisi tõttu oma tööd lõpetada, aga mõned seisukohad komisjon siiski jõudis selgitada, ja mis seal siis selgus? Selgus, et üksikute kontokorrent arvete järgi, mis Eesti pangas Harju pangale avatud, panga juhatus arve alammäärast kinni ei olnud pidanud. Näiteks ühe kontokorrent arve järgi oli krediiti lubatud 35 miljoni ulatuses, kuna antud 90 miljoni võrra. Peale selle võis komisjon näha, et laenukindlustused ei olnud sarnased, nagu seda panga põhikiri ette näeb, ja et sellejuures panga juhatus oli talitanud kui mitte kergemeelselt, siis võib olla, kergeusklikult. Neile nähtustele pidi piir pandama ja sellega on seletatav, miks ühes lumelagunemisega aastal 1924. lagunes ka vana valitsus, kuidas siis üksteisele „meelitusi“ öeldi, kuidas uuesti ametisse hakanud peaministri poliitikat ämblikupoliitikaks, oravapoliitikaks jne. nimetati. Uus rahaminister härra Otto Strandman kandis Riigikogu koosolekul 12. juunil 1924. a. Riigikogule ette määrused ja põhimõtted, mille põhjal Eesti pank talitama oleks hakanud, et eriti Eesti marga kurssi kindlustada. Ma luban endale mõned tähtsamad kohakesed tolekordsetest seletustest Riigikogule tutvumiseks ette kanda. Härra rahaminister Strandman kõigepealt seletas panga juriidilist küsimust ja jõudis lõpuks oma esimese teesise juurde, mis järgmiselt kõlas: „Rahaliikumise korraldamine ja eriti marga kindlustamine Eestis kuulub Eesti panga ülesannete piirkonda“ ja mõned read alamal loeme „Nüüd peab aga selgel sõnal öeldud olema, et eriti marga kindlustamine kuulub Eesti panga piirkonda, sest teisiti see olla ei või.“ Nagu ma juba ütlesin, peab Eesti pank marga kindlustamise oma hooleks võtma ja kui ta seda teeb, siis on loomulik, ja õieti Riigikogu on selleks oma nõusolekut avaldanud, minu eelmiste teesiste üle läbirääkimise ajal, et Eesti panga käsutada antakse kõik Eesti valuuta ja metallide tagavara Eesti marga kindlustamiseks. Selle metallide ja valuuta ärakasutamise määrab ära minu põhimõtete punkt 4., kus on öeldud: „Deflatsioon viiakse läbi krediidide kokkutõmbamise teel Eesti pangas ja kokkuhoidmise teel riigi majapidamises. Eesti panga üldkohustuste summa ei tohi üle 10-kordse põhikapitaali ja 5-kordse kassa ja tarvitamata emissiooni summa tõusta.“ Neid abinõusid loeb toleaeagne rahaminister kõige tähtsa-

maks Eesti marga stabiilsuse suhtes. Kuidas krediite tagasi tõmmata, ka selle kohta ei jäta rahaminister selgitust andmata. Tema juhtnõuroides öeldakse: „Eestkätt tulevad valuuta nõudmised rahuldada riigi elanikkude toitmise alal, nende varustamisel I järgu tähtsusega tarbeainetega.“ Siis öeldakse Eesti panga krediitide andmisest. „Siin on põhimõte üles seatud, et Eesti panga krediitid on lühikesajalised ja sisuliselt likviid, kusjuures kindlustuseks võivad olla ainult kindla äri vekslid ja kergesti realiseeritavad kaubad, mitte ettevõtete sisseseaded ja masinad, kuna muid kindlustusi võib ja tuleb nõuda ainult lisatagastena. Selles mõttes tuleb Eesti panga praegune portfelli revideerimisele võtta üksikute laenuvõtjate kaupa kindla kava järele. See kava on umbkaudu juba välja töötatud. Likvideeritakse kõik krediitid, mis oma likvideedi tähtsaja, otstarbe või kindlustuse poolest eelmiste nõuetele ei vasta, igale kliendile individuaalselt kindlaks määratud korras.“ Lõpuks on ära tähendatud veel kliendi vahekorrad pangaga, nimelt on öeldud: „Need vahekorrad peab tingimata selgitatama, siin peab parandusi ette võtma ja tuleb nendele ettevõtetele lähedalseisvatelt inimestelt, kes suuri krediite saavad, isiklikku vastutust nõuda, et pärast ei selguks, et aktsiaselts on küll riigile võlgu, et temalt ei ole aga midagi võtta, direktorid on küll rikkad mehed, aga nad ei kannu seltsi tegevuse ja võlgade eest mingisugust vastutust, kui asjad vormilikult korras on.“

Vaadake, nende tsiteeritud lausetega on ometi antud terve krediitpoliitika tuum, ja arupärijatel on õigus küsida, on siis neist põhimõtetest kinni peetud, ning on siis nende järgi Eesti pangas talitatud.

Austatud Riigikogu liikmed! Ei olnud kerge sarnast uuendust Eesti pangas läbi suruda. Asjasthuvitatud ringkonnad püüdsid omalt poolt kõik teha, mis iganes nende võimuses seisis, et tolleaegse rahaministri poolt esitatud ja Riigikogu poolt aktsepteeritud uuendused teostamata jääksid. Tuletage meelde, kuidas need asjasthuvitatud ringkonnad peajaslikult kahe suure häälekandja abil meeoleolu püüdsid sünnitada tolleaegse rahaministri kui ka valitsuse vastu. Kas ei ole mitte ajalehed „Päevaleht“ ja „Kaja“ 1924. a., tahaksin öelda, sissisõda pidanud dr. Friedrich Akel'i valitsuse vastu just tema krediitpoliitika pärast. Kas ei olnud kogu 1924. a. suve kestel jutt ainult sellest, et Eesti panga poliitika ja uus kursus on hukutatav poliitika meie majanduselule, kui seda ei muudeta, et Eesti panga uus kursus on niisugune, mis meie ärilisel tegutsevatel inimestel jalad alt ära lööb jne. jne. Nende lauasete mõte, selle ajakirjanduse kihutuse mõte

seisis selles, et Eesti pank avagu jälle oma kraanid samas ulatuses, nagu 1920., 1921., 1922. ja 1923. aastal. Ei saa millegi muuga seletada seda teravat vahekorrad ja seda teravat opositsiooni, mis tekkis dr. Akel'i valitsuse vastu paremalt tiivalt, peajaslikult põllumeestekogude eestvõttel, kui ainult Eesti panga krediitpoliitika pärast, mis ähvardas kätte tulla. 1924. a. sügiseks osati meeoleolu niivõrd kuumaks kütta, osati niivõrd palju demagoogiat teha, et kaugemalseisvatel inimestel tunne tekkis, nagu ei oleks Eestis enam ühtki erakonda, kes valitsust toetaks. Kas usute, et sarnane meeoleolu kütmine, sarnase meeoleolu sünnitamine 1. detsembri sündmusteks omalt poolt pinda ei tekitanud ja et sellega 1. detsembri sõjariistus väljaastumisele hoogu ei antud? Väljaspool pidi see mõte tekkima, et Eestis enam riiklikult ei taheta mõelda, vaid et Eestis puhtisiklikkude, puhtäriliste huvide pärast ollakse valmis valitsusele igasuguseid raskusi valmistama, ja et kui seisukord sedavõrd mäda on, et Eestit enam riiklikud huvid ei juhi, vaid ainult verine omakasu, mis on siis enam muud tarvis, aitab küllalt sellest, et mõnikümme meest revolvratega tänavale astub ja see valitsus peab kaduma, nagu udu, millele pisut värsket tuuleõhku peale hingatakse. Konstaaterin veel kord, ei olnud kerge uut krediitpoliitikat maksma panna.

Ka suure koalitsiooni ajal kestis sama agitatsioon ikka edasi Eesti panga pärast, kuid nüüd on valitsusesse astunud põllumeeste partei häälekandja „Kaja“ tagasi tõmbunud, ja mooramehe töö võtab enese peale „Päevaleht“, tema vitsutab valitsuse tegevust samaga, millega eelmisel suvelgi. Missugust tormi tõsteti meie parempoolses ajakirjanduses Eesti panga direktori ja presidendi pärast, kuidasviisi püüti igateviisi takistusi teha selleks, et panga juhatus presidendiga eesotsas, kes siamaani lubamatut poliitikat ajanud, oma kohale jääksid. Isegi minu kantseleil informatsiooni andes tuli oma naha peal seda tunda saada. Valitsus oli pikalt ja laialt Eesti panga uue juhatuse küsimust käsitanud, panganõukogul tuli otsida vastavaid kandidaate ja sellejuures ei võidud panga presidendi küsimust üles tõsta. Valitsusele oli selge, et härra Aule minema peab, see oli veel ainult ajaküsimus, ja minu kantselei julges seda öelda, et niipalju on selgunud, et endine president oma kohale ei jää. Ja mis teeb nüüd „Päevaleht“? Ta langeb portfelli ministri kallale, et kuidas julgeb tema anda sarnast informatsiooni, kuidas tohib tema öelda, et lugupeetud ja väärne härra Aule, kes mitmed aastad Eesti panga eesotsas seisnud, nüüd enam presidendiks jääda ei või. Kuidas juletakse oma partei huvides sarnast

informatsiooni anda. Sellega taheti tõendada, nagu oleks meie erakonnal mingisugused muud huvid olnud härra Aule kõrvaldamiseks peale Eesti majandus- ja rahandushuvide.

Kõigi pikkade koosolekute ja pikkade vaidluste järele valiti lõppude-lõpuks uued direktorid, kuid niisugused, et sotsialistide rühm ka valitsuses olles oli sunnitud nende direktorite vastu hääletama. Meie ei saanud neid toetada, kuna teised kandidaadid, keda meie toetanud oleksime, läbi ei läinud. Kuna see asi nüüd niiviisi kujunes, siis oli meil tol korral juba suur kartus, et uus krediitpoliitika, millele 1924. a. kevadel algus taheti panna, aga mis ikka ei suutnud end läbi lüüa, ka uute direktorite ajal läbi ei löö, ja meie arupärimine pidi seks hea olema, et meelde tuletada seda, mis juba 1924. aastal Eesti pangale krediitide andmise korra kohta öeldud oli, see on mõju avaldada, et Eesti pangas uued direktorid otstarbekohasemat kurssi ajama hakkaksid. Aga siin peame jälle kahetsusega kuulama, et see uus kurss ei löö uute direktorite juures läbi. Ma ei tahaks ühtki äri, ega ettevõtet nimetada, et härra rahaministril põhjust ei oleks mulle etteheiteid teha, aga fakti ennast ma siiski nimetan. Mul on teada üks asjaolu, ja nimelt, et ühele suuremale kaubanduslikule ettevõttele Eestis, kelle krediit Eesti pangas nii-kui-nii väga suur on, on uuesti ümmarguselt ligi 100 miljonit marka krediiti juurde antud. Võib olla väärib see suur ettevõtte seda krediiti. Võib olla on see samm Eesti majandusele ja rahaasjandusele kasulik, aga see viis, kuidas krediite antakse, ei ole kuidagi aktsepteeritav. Meie nägime Harju panga loo puhul, kuidas seal krediiti on antud juhatus teades. Kuid ometi ei jõutud komisjonis selgusele, kas isegi juhatusel teada oli näiteks see kontokorrent arve, mis 35 miljoni peale fikseeritud oli, kuna aga tegelikult 90 miljonit välja anti. Meie püüdsime selgeks teha, kas sarnane üleminek on nõukogu otsusel sündinud. Ei, seda ta ei olnud. Oli siis juhatuse otsusel? Kuid tänapäevani ei ole seda selgeks tehtud, ja meie ei tea, kuidas see sündinud on. Igatahes mingisuguseid jälgi ei ole järele jäänud ja komisjonis ei osatud asja seletada. Tähtis on see, et panga nõukogu siin midagi ei teadnud. Kuid ometi tulevad panga nõukogusse 50—60 tuhandelised asjad otsustamisele, aga seal, kus tervelt 40—50 miljonit esialgselt arvest üle minnakse, ei tea panga juhatuse mitte midagi. Ja suur krediit, mis uuesti antud meie suuremale äriettevõttele, on sündinud nõukogu teadmata, ainult juhatuse otsuse põhjal. Millega on see põhjendatud? Kuidas on see õigustatud, et

panga nõukogu umbkotis tahetakse hoida? Millega on garanteeritud, et ei kordu sarnased nähtused, mis Harju panga juures ilmsiks tulid. Samuti on, hoolimata sellest, et meil põhimõtte läbi löi pankasid kokku tõmmata, ometi mitmele pangale õige tuntavalt krediite tõstetud, näiteks ühele pangale ümmarguselt 40 miljoni marga võrra. Kuid jällegi sünnib see nii, et Eesti panga nõukogul sellest mingit aimu ei ole. Panga juhatuse tegutseb omal käel, omal vastutusel ilma nõukogu informeerimata. Aga sarnane tegutsemise viis, omal käel talitamine, sarnane nõukogu ees, tahaksin öelda, konspireerimine leidis ka vanasti maad. See iseloomustas vana panga juhatuse tegevust. Just sarnane tegevusviis aitab omalt poolt selleks kaasa, et ka siin nähtavale tulevad sarnased nähtused, nagu Harju panga juures. Sellepärast vaidleme meie kategooriliselt härra rahaministrile vastu, kui tema tõendada tahab, et nüüd olevat olukord muutunud ja ei valitsevat enam krediitide alal halvad nähtused, mis olid kunni 1924. aasta kevadeni.

Härra rahaminister, vastates arupärimisele 11. jaanuaril käesoleval aastal, ütles muuseas: ei olevat kirjastus-ühisusele, kes „Päevalehte“ välja annab, krediite suurendatud. Ma tuletan meelde, et arupärimise põhjendaja seletas juba, et sellel kirjastus-ühisusel on põhikapitaali 15 miljonit, tema võlad aga ulatusid 1923. aastal 108 miljonini ja 1924. a. 111 miljoni peale, nii siis mitmevõrra suuremad, kui põhikapitaal, mida kuidagi normaal nähteks ei saa pidada. Härra rahaminister vastas, et sellele kirjastus-ühisusele ei ole 1924. aastast saadik krediite suurendatud. See on väga rõõmustav. Aga kindlustust meil seks olemas ei ole, meie peame uskuma ainult härra rahaministri sõnu. Aga lugu ei seisa üksnes selles, et seal krediite oleks suurendatud, vaid mispärast arupärijad oma arupärimist põhjendades eriti just Eesti kirjastus-ühisust nimetasid, siis sellepärast, et siin krediite tagasi tõmmatud ei ole. 1924. aasta juhtnööride järgi pidid ometi, nii nagu tollaegne rahaminister seletas, vahekorrad tingimata selginema, pidi krediite kokku tõmmatama ja kõik see pidi individuaalselt kindlaksmääratud korras sündima. Ma tahaksin teada, kas see individuaalselt kindlaksmääratud kord on kuidagi viisi Eesti kirjastus-ühisust puudutanud või mitte. Härra rahaministri seletuse järgi peame arvama, et seda sündinud ei ole. Härra rahaminister ütles, et krediitid kasvanud ei ole, aga ta ei võinud konstateerida, et nad vähenenud oleksid. Ometi pidi krediitpoliitika selles seisma, et ainult põllumajandusele võimaldatakse pike-

maajalisi krediite, kuna ärilised ja tööstuslikud ettevõtted seda krediiti Eesti pangast ei või saada, liiati veel mitte masinate ja sisseseadete peale, kuna aga Eesti kirjastus-ühisusele antud krediidid ka masinate ja sisseseadetega on kindlustatud, sest meie teame, et sel suurel häälekandjal isegi trükimasinad plommide all seisavad. (J. Hünerson, põl: Just kui Jänedale lehmad plomm saba küljes.) Teie kui lehmade instruktor peate teadma, kuidas seal sellega lugu on, aga igatahes seda ma võin teile küll, kõrgesti austatud härra Hünerson, tõendada, et „Päevalehe“ masinad piima ei lüpsa ja välisvaluutat Eestile ei muretse. Juba selleks, et need masinad ennast ei suuda tasa teenida, ei ole tarvis nende peale välisvaluutat kulutada. Nii et lõppudelõpuks on trükimasina ja lehma vahel väikene vahe.

Edasi ütleb härra rahaminister, et kõik krediidid ei olla Eesti pangast antud, vaid osa krediidi ainult Eesti pangast. See oli meilgi või arupärijatel teada, et need krediidid mitte kõik Eesti pangast antud ei ole, kuid lõppudelõpuks on ka needki summad, mida see ettevõtte teistest pankadest endale hankinud, kaudselt ometi Eesti pangast saadud. Peaasi aga, mis pärast meie seda ettevõtet puudutame, siis just sellepärast, et tema äriline seisukord on sedavõrd halb, et suur kartus on, kas Eesti pank antud võlgu tagasi saab, kuna selle ettevõtte põhikapitaal 7 korda väiksem on ettevõtte peal lasuvatest võlgadest ja et Eesti panga juhatuse oimugi ei ole liigutanud võlgade tagasisaamiseks. Küll aga kuuleme, et Eesti panga abiga tahetakse selle ettevõtte võlgu üle kanda pikaajalisteks võlgadeks, milleks muidugi mingisugust vormilikku alust ei ole. Vähemalt on Eesti panga juhatusele selle ettevõtte juhtide poolt niisuguse soovivaldusega peale käidud. Kui see tõesti sünniks, siis oleksime meie jälle Eesti panga kaasabil ühe niisuguse operatsiooniga toime saanud, mille kohta paljalt peavangutamise tagantjärele ei aitaks. Kui meie poolt ette pandud arupärimine eraldi „Päevalehte“ ja tema juurde kuuluvaid ettevõtteid puudutab, siis nimelt sellepärast, et seal on terve äriline õhkkond hoopis isesugune, terve tema äriline juhatuse on niisugune, et Eesti pank iseäranis hoolsalt peab oma võlgade pärast Eesti kirjastus-ühisuse ettevõtete suhtes mures olema. See ettevõtte seisab, nagu teie, austatud härrad, teate, suurel määral pankrottijäänud ja Eesti pangale juba tuntavat kahju sünnitanud osühisuse liikmetest koos. Meie teame, endine ärijuht härra Mäns on pankrotiga iseloomustatud, ja meie teame, et temale järgnenud ärijuhid isiklike äriasjadega sugugi

hiilgavas seisukorras ei ole. Meie teame, et avalikult selle ringkonna inimesi iseloomustatakse kui „Kuld Lõvi“ erakonda, kes on osanud Eestis majandusliku elu üles puhuda ja pankrotti viia igasuguste abinõudega. Näiteks üks äriosanik härra Josep Habicht alles hiljuti arreteeriti sellepärast, et temal enam legaalsel teel ei olnud võimalik laenusid muretseda, ja illegaalsel teel või kuritahtlikult laenusid muretses. (M. Martna, stp: Kas see on Josep Habicht?) Võib olla, et ma eesnimega eksin, kuid see on üks neist Habicht'idest, kes härra Roosmani loos arreteeritud on. Neid on vist kaks venda ja võib olla, et ma olen eksinud, sest et ma eesnimesid ei tea, vaid tean ainult seda, et see on see härra, keda Roosmani'iga ühel ajal arreteeriti ja kel Narva maanteel maja oli, mis on Eesti pangas panditud. (Vahelhüüe paremalt poolt: See on härra Martna maja lähedal.) Ma ei taha seda nimekirja pikendama hakata, aga ma ainult mõned nende hulgast nimetan. Neid, kel poliitiline ilme ja keda avalik poliitiline elu tunneb, ei taha ma avalik-süüdsuse tunde pärast nimetama hakata, vaid ma nimetan ainult neid, kes endid kui ärimehed väga isesuguselt on rekomendeerinud. Niisuguste inimeste poolt on see osühisus loodud, ja kui niisugusele ühisusele annab Eesti pank krediite vastu neid juhtnööre, mis Riigikogu enese poolt on heaks kiidetud, kõige kõrgemas ulatuses, siis on see väga vildak talitamine ja võib Eesti pangale suuri ning raskeid kahjusid sünnitada. Härra rahaminister ütles, et Harju pank ei ole 1924. aastast alates enam uut krediiti saanud, temale antud krediidi hulk Eesti pangast ei ole tõusnud. Võib olla on see vormiliselt õige, aga sisuliselt ei ole see õige. 1924. aasta kevadest alates on Harju panga kohustused Eesti panga vastu ometi tõusnud, võib olla otsekoheselt mitte, aga meie teame, et seal terve süsteem oli loodud. Süsteem seisus selles, et Harju pank andis oma shirod, oma kindlustused äridele, mis teadupärast juba pankrotis olid, ja Eesti pank diskonteeris neid vekslid ja ümberpöördult; need pankrottijäänud ärid andsid omalt poolt Harju pangale vekslid ja Eesti pank diskonteeris neid. On raske selgeks teha, kas 1924. aastast saadik on Harju panga krediit Eesti pangas suurenenud või mitte. Kordan veel, vormiliselt võib rahaministril õigus olla, sisuliselt vist mitte, sest et Harju panga kohustused tõusid Eesti panga vastu. Kontokorrent arved ei tarvitsenud suurened, aga panga juhatuse kohustused vekslite vastu on tõusnud, ja panga juhatuse kohus oleks selle eest hoolt kanda, et see vastuoksa oleks sündinud.

Nii et meie ei saa tunnustada härra rahaministri väiteid, mis tema arupärijatele vastates siin esile tõi, õigeteks ja täpseteks. Peaasi, mida mina praegu rõhutada tahtsin, on see, et endine halb kord, mis viis Harju panga pankrotini, ka see kord ei näi Eesti pangas veel praegugi lõppenud olevat, kuna seal ikka veel väikseid asju ja väikese krediidid nõudmisi otsustamiseks nõukogule ette panakse, suured asjad aga juhatuse poolt otsustatakse nii omal käel ja nõukogule teadmata. Alles hiljuti kuulsime, kuidas Vene-Balti tehas, mille külge kuuluvaist ettevõteteist osa sekvestri valitsuse alla on võetud, Eesti pangale pidavat umbes 140 miljoni marga ümber võlgnema. Peale selle on veel Riigikogu poolt lubatud võlga 80 miljonit ja protsendid sinna juurde arvatud, siis teeb see välja riigikassale 90 miljonit. Aga kas on seegi võlg seal kindlustatud võlg. See võlg, mis Eesti panga poolt suurettevõtetele anti mitmete aastate kestel, on nõndanimetatud lombardivõlg; tähendab seal on vallasvara võla kindlustamiseks võetud. Kuid sama vallasvara on Eesti pank lubanud maha müüa vabriku juhatusele, ja olen kuulnud, et see komisjon, kes viimasena seda vallasvara hindas, leidis, et seal ainult veel 100.000.000-margaline vallasvara leidub, aga on küsitav, kui seda vallasvara realiseerima hakatakse, kas ta siis üldse 100.000.000 marka maksab. Ma tahaksin teada, millega siis ülejäänud osa garanteeritakse, kui Eesti panga võlg 140 miljonit suur on. Muidugi anti need võlad tol samal ajal, kui äriplane klike Eestis oli ennast majanduspoliitikas maksuma pannud Eesti panga kaudu kui ka Vabariigi Valitsuses tähtsatel kohtadel seisvate ministrite kaudu — tol ajal anti 140 miljonit. Aga ka pärastpoole on antud, ka 1924. aasta sügise poole on need võlad tõusnud, ja kogu selle aja kestes ei ole pank mitte midagi teinud, et võlga kindlustada. Et niisugused nähtused ometi kord ära jääksid, et edaspidi enam nii kergemeelselt ja hea usu peale ei võiks talitada, selleks on kõigepealt tarvis, et kinni peetakse neist juhtnööridest, mis juba 1924. aasta juunikuul vastu võeti.

Härra rahaminister oma vastuses arupärijatele ütleb küll, et need kohustused ei olnud kohustavad Eesti pangale, Vabariigi Valitsus ei olevat Eesti pangale neid juhtnööre üle andnud. Aga härra rahaminister mõõndab siiski, et tegelikult pidid need juhtnöörid maksuma. Kuid mullu 6. mail anti vormilikut Eesti pangale juhtnöörid, mis üldjoontes sedasama sisaldasid, mis 1924. aasta juhtnööridki. Ja kui neist korralikult, täpselt kinni peetakse, ja kui seal juhatuse panga nõukogu seljataga ei püüa omal käel ja omal vastutusel suuri kre-

diidinõudmisi otsustada, siis võiksime Eesti panga tulevase krediitpoliitika pärast muretud olla.

Sellepärast nõuavadki arupärijad, konstateerides, et siitsaadik ühestki juhtnööri ei ole kinni peetud, tulevikus täpselt ja kindlalt kinnipidamist. Oma ülemineku-vormelis ütlevad nad järgmist: „Ära kuulates Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise Vabariigi Valitsusele rahaliikumise korraldamiseks maksvakstunnustatud juhtnööride mitteteostamise kohta ja rahaministri vastuse selle arupärimise peale, kohustab Riigikogu Vabariigi Valitsust tähendatud juhtnööridest, mis Vabariigi Valitsuse poolt 6. mail 1925. aastal kinnitatud, kõrvale kaldumata kinni pidama, ja läheb päevakorras edasi“.

M. Martna (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahan sel puhul, kuna meie arupärimine ühtlasi ka Harju panka ja pangaga ühenduses olemaid teisi ärilisi ettevõtteid puudutab, üht asja meelde tuletada, nimelt minu parteisõbra rkl. Jans'i kirjutusi 1919. aastal „Sotsiaaldemokraadis“. Minu parteisõber Jans hoiatas nende asutuste eest ja püüdis selle hädaohtlikkuse peale näidata, mis nende ettevõtete ühenduses tulla võiks. Nendest kirjutustest tundis ennast haavatud või puudutatud olevat rkl. härra Konstantin Päts. Härra Konstantin Päts'i volinikuna andis praegune Riigivanem, härra Teemant kaebuse Jans'i vastu kohtusse, pärast seda, kui Jans oli kohtu poolt esimesel astmel õigeks mõistetud. 1. augustil 1922. aastal mõisteti Jans kohtu poolt üheks kuuks vangi. Minu parteisõber härra Jans istus selle karistuse muidugi ära; nüüd on aga õnnetuseks see kõik peaaegu täpselt tõeks saanud, mida rkl. Jans seekord ennustas ja mille peale ta tähelepanu juhtis. (J. Hünerson, põl: Ega ta nende ennustamiste eest ei istu.) Härra Päts on rahuldatud saanud. Jans sai kuu aega vangistust. Mina küsiks Riigikogu liikmetelt, kes istub täna süüpingil, kellel oli õigus? Jans on oma karistuse ära istunud, elagu Jans!

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Ast'i poolt on esitatud ülemineku-vormel. (M. Martna, stp: Kas härra rahaministril ei ole mitte midagi öelda?) „Ära kuulates Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise Vabariigi Valitsusele rahaliikumise korraldamiseks maksvakstunnustatud juhtnööride mitteteostamise kohta ja rahaministri vastuse selle arupärimise peale, avaldab Riigikogu soovi, et Vabariigi Valitsus tähendatud juhtnööridest, mis tema poolt 6. mail 1925. a.

kinnitatud, kõrvale kaldumata kinni peaks, ja läheb päevakorras edasi.“

Rahaminister **L. Sepp**: Väga austatud härrad Riigikogu liikmed! Minul on õige vähe juurde lisada sellele asjale, (M. Martna, stp: See on väga hea.) sellepärast, et põhimõttelikult on niihästi eelmine valitsus, millest mina osa võtsin, kui ka praegune valitsus nende juhtnõoridega nõus, mida 1924. aastal Riigikogule ette kanti. Mis puutub aga tema teostamisesse, siis on siin üksikud andmed ette kantud, mis arusaamatustest on tekkinud. Näiteks, et mingisugune äriplane ettevõtte 100 miljonit marka olevat juurde saanud. Mulle tundub, kas siin ei ole eksitud, kas siin ei ole tegemist äridega, kes on krediiti ainult vormiliselt juurde saanud ühenduses riiklikkude põllumajanduse laenudega ja sellekohaste välislaenudega. Ma ütlen, mul ei ole selle üle mitte andmeid. Seda peab igatahes järele vaatama.

Mis puutub Vene-Balti tehase kindlustusesse, siis pean tähendama, et nad hinnati hiljuti hoopis teiste põhimõtete järgi ümber. Kui enne võeti neid kui valmistööriistu arvesse, siis hinnati neid praegu vanaks malmiks ja rauaks. (L. Johanson, stp: Kuidas siis teisiti hinnata saab, kui vabrik maha variseb?) Ei või öelda, et need masinad kõik vanaraua oleksid, sest kui meie need ära müüme, siis võib nende eest mõnel juhtumisel täie hinna saada. Küll on aga üksikuid masinaid, üksikuid suuri treipinke, mis rauaks müüa tuleb, seda ei saa ka salata. Näiteks on seal suurte sõjalaevade ehitamise jaoks, laevade mootorite ja kõiksuguste osade ehitamiseks hiilga treipingid. Kuna laevaehituses üleilmlikult suur kriis on, siis sõjalaevu üldse siin ei ehitata. Vene-Balti tehase oli ehitatud Vene sõjalaevastiku suure programmi teostamiseks. Kuna see ära on kukkunud, on ka tema ülesanne vähenenud ja kuna praegu laevaehitusetööstuses kriis on, siis tuleb osa suuri treipinke rauaks maha müüa. Kuid seal on ka terve rida väiksemaid tööriistu, neist saab päris hinda kui tööriistadest. See allahinnatud, rauanahinnatud kindlustuste kogusumma oli tõesti 100 miljoni peale maha hinnatud. Puudujääk on tegelikult kaetud obligatsioonidega, nii et sisuliselt Eesti pangas katmata laenusid ei ole. Sellepeale vaatamata nõudis Eesti pank täiendavaid kindlustusi. Kuna neid kindlustusi esitada ei olnud, igatahes tehase juhatus ei tahtnud esitada — siis öeldi laen üles ja pandi kõigi senni pantimata vallasvara peale arest, ja eile veel esines Eesti panga direktor valitsuses

selles asjas ja kinnitas, et panga nõudmised täiesti kindlustatud on.

Mul on raske selle tooni järelkandja olla, mida härra Strandman 1924. a. ette kandis. Minu arvates tema viga, kui ma seda nii öelda võiksin, on see, et tema haiget rahvamajandust opereerima minnes sellele rahustavaid pille ei andnud, vaid temale operatsiooni eel poliitilist terpentini andis. (M. Juhkam, tõi: Aga ilma selle terpentini ei oleks ta saanud operatsiooni tehagi!) Kui selle juures poliitilised lained kõrgele löid, siis on see arusaadav. Igatahes palderjan on operatsiooni eel kasulik. Vist oleksid veel kangemad tropidki vaja anda. Kui siin räägitakse, et krediitide andmisel segadusi on ette tulnud, siis minul selle kohta andmeid ei ole. Praegune valitsus igatahes neid asju selgitab. Ja kui seal ei ole kindlasti välja kujunenud kord, mis määral nõukogu peab krediite kinnitama, siis arvan, et praegusel valitsusel oleks tarvis seda korda maksma panna. Vabariigi Valitsus on hiljuti Eesti panga juhatuselt nõudnud, et ta asjaajamise, eriti krediitide andmise korra kohta kindla kodukorra välja töötaks, mida valitsus läbi vaataks ja kinnitaks. Nende väljatöötamine on pangas käimas ja ka ministeeriumis töötame selle kallal.

Kuna mina põhimõttelikult nende juhtnõoride teostamist püüan läbi viia, pean siiski tähendama, et ma seda ei saa teha sarnases toonis ja maasstaabis, kui seda 1924. aastal härra Strandman ette tõi poleemika palavikus. Seal oli näiteks sarnane lause, et krediitide kokkutõmbamise teel tuleb deflatsioon nii kaugele viia, et valuutakate tõuseb 60% peale. Minu arvates on see niisugune lause, mis midagi ei ütle, sest meie oludes on ettevõtteid, mis elujõulised on ja teatavat kustusprotsenti ühes protsentidega maksta suudavad, aga mis laenu ülesütlemise silmapilgul tõesti väljapääsemata raskesse seisukorda satuksid, sellepärast, et pole ühtki ettevõtet, kes siis neid ettevõtteid ära ostaks ja juhtima hakkaks.

Võtame näiteks selle suure trükitööstuse. Kui tema protsendid ja osalised kustutused korralikult maksab, siis arvan, otstarbekohasem on laenu mitte üles öelda. Pahemalt poolt on päris õigusega tähendatud selle kohta, et meil neid puhtriiklikke ettevõtteid isegi liig palju on. Muidugi, meie võime riiklikke ettevõtteid juurde teha, see raskusi ei sünnita, ja Eesti pank võiks üldse 50—60% -ti ettevõtteid kogu meie rahvamajanduses riiklikuks teha, kui ta tahab. Ma ütlen, õigusega on just pahemalt poolt tähendatud, et meil võib olla, suurem nõukogude vabariik on, kui idapool ja meie võiksimme seda veel suu-

remaks teha, aga võib olla, läheb ettevõtete juhtimine siis veel halvemaks kui praegu. Ei ole sellepärast mõtet likvideerida ja laenu sisse nõuda neilt ettevõtelt, mis näitavad, et neil tegevuseks alust ei puudu, ja mis siiski oma kohustustega hakkama saavad. Küllalt on, kui neid meie likvideerida suudame, mis protsente ei suuda maksta ja koguni muidu elada ei saa, kui et iga kuus või veerandaastas laenu tahab saada oma tööpalkade maksmiseks, nagu asjaolud olid Vene-Balti tehastes. Välja kutsuda likvidatsioon tuleb aga ainult nii-palju, kuipalju hädatarvilik ja majanduslikult otstarbekohane, ning sellel määral tegutseb kindlasti praegune valitsus nende juhtnööride teostamisel.

(Koosolekut hakkab juhatama abiesimees **A. Jürman.**)

Juhataja **A. Jürman**: Rkl. Ast'i poolt on esitatud järgmine ülemineku-vormel: „Ära kuulates Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise Vabariigi Valitsusele rahaliikumise korraldamiseks maksvaks-tunnustatud juhtnööride mitteteostamise kohta

ja rahaministri vastuse selle arupärimise peale, avaldab Riigikogu soovi, et Vabariigi Valitsus tähendatud juhtnööridest, mis tema poolt 6. mail 1925. a. kinnitatud, kõrvale kaldumata kinni peaks, ja läheb päevakorras edasi“.

Rkl. M. Martinson'i poolt on esitatud järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale rahaliikumise korraldamiseks maksvaks-tunnustatud juhtnööride mitteteostamise asjas, läheb päevakorras edasi.“

Rkl. Ast'i motiveeritud ülemineku-vormel tuleb esiteks hääletamisele, pärast seda tuleks rkl. M. Martinson'i liht ülemineku-vormel. Asun rkl. Ast'i ülemineku-vormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 27 häält, vastu 22 häält. Seega on ettepanek vastu võetud. On tehtud ettepanek, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtavaenamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei.**

Abiesimees **A. Jürman.**

Abisekretäär **J. Piiskar.**